

Gezonde plannen

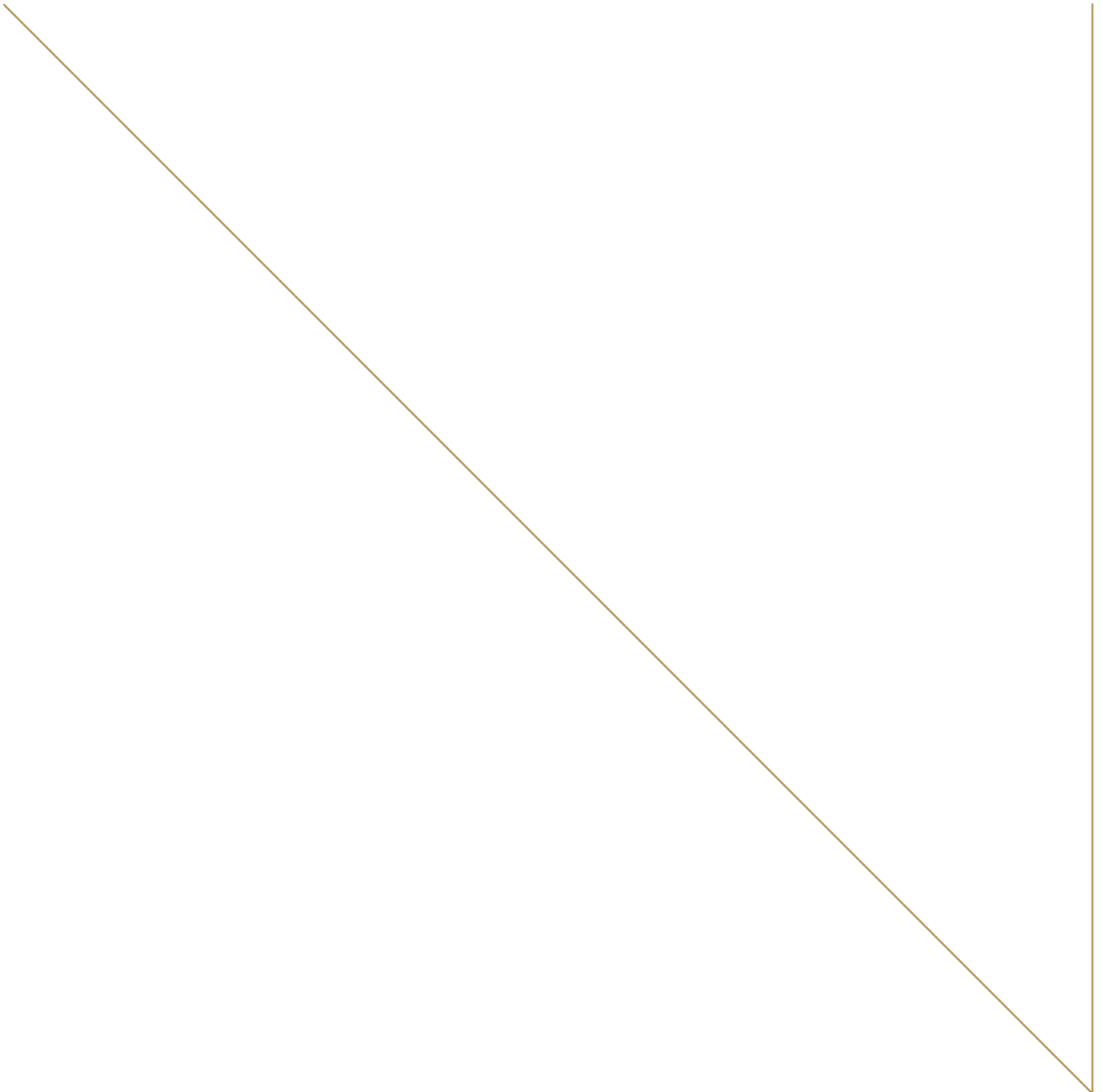
overzicht van instrumenten
voor het bevorderen van
gezondheids- en milieuprestaties
in ruimtelijke plannen

Gezonde plannen

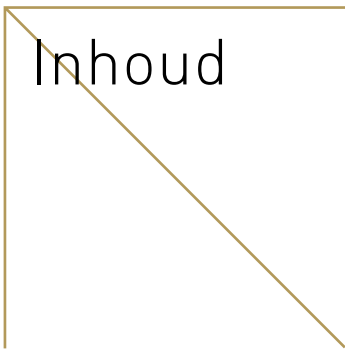
**overzicht van instrumenten
voor het bevorderen van
gezondheids- en milieuprestaties
in ruimtelijke plannen**

Samenvatting

Kader	04
Aanleiding en doelstellingen	04
Instrumentenkeuze	04
Een gezonde omgeving	05
Wat is een gezonde omgeving?	05
Integrale benadering	05
Thema's, domeinen	05
Planprocessen en instrumenten	09
Ruimtelijke plannen	09
Van theorie tot praktijk	10
Instrumentenbeschrijvingen	11
Opbouw van de instrumentenbladen	11
Beoordelingskader Gezondheid en Milieu	13
Conceptueel ontwikkelen	14
Duurzaamheidsprofiel van een Locatie (DPL)	15
Gezondheidseffectscreening (GES) Stad & Milieu	16
Gezondheidsmodule bij de milieu-effectrapportage (m.e.r.) of Strategische Milieubeoordeling (SMB)	17
GreenCalc+	18
Handleiding bewegingsbevorderende en veilige wijken	19
Handreiking Milieukwaliteit in de Leefomgeving (MILLO)	20
Health Impact Assessment (HIA / GES)	21
Kinder Straat Scan KiSS 3.0	22
Kosten van duurzame uitbreidingsplannen (KODUP)	23
Leefbaarheidsmonitor (LEMON)	24
Lokale Geluids- en Omgevingsplannen (LOGO)	25
Milieu in Ruimtelijke Plannen (MIRUP)	26
Milieumaximalisatiemethode (MMM)	28
Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw (NPDB – S)	29
Normering buitenspeelruimte (Rotterdam)	31
PPP-tool	32
Ruimtelijke Ordening en Milieu Beleidsontwerp (ROMBO)	34
Sterrenmethode voor duurzaam en gezond bouwen	35
Urbis: instrument voor lokale milieuverkenning	37
Veiligheidseffectrapportage (VER)	38
Verkeersprestatie op Locatie (VPL)	39
Wijkstreefbeelden	40

Inhoud

Instrumentenoverzichten

Vergelijking van instrumenten op hun thematiek van de fysieke omgeving
Relatie instrument - gezondheidsaspecten

42

43

44

Colofon

45

1. Kader

Aanleiding en doelstellingen

Stimulering

De Ministeries van VROM en VWS benoemen in hun gezamenlijke programma's dat de ontwikkeling en het beheer van de gebouwde omgeving kansen bieden voor de verbetering van de gezondheid van mens en milieu. De landelijke overheid stimuleert het prestatieniveau onder meer door beschikbare kennis en instrumenten onder de aandacht te brengen, of zelf te ontwikkelen en aan te bieden.

Informatievraag

Vooraf kleine en middelgrote gemeentes kloppen aan met de vraag om een overzicht van instrumenten waarmee milieu en gezondheid in ruimtelijke plannen ingebracht kunnen worden. Zo'n overzicht zou van dienst zijn voor bestuurders en ambtenaren van zowel ruimtelijke ordening en bouwen, als van milieu, gezondheid en welzijn. Aan de hand van een overzicht willen ze bepalen welke instrumenten in een voorliggend beleidstraject of plan/bouwproject ingezet kunnen worden, en passen bij de oogmerken van betrokkenen. Ook andere belanghebbenden bij ruimtelijke ordening, stedenbouw, woonomgeving en buitenruimte kunnen onderdelen van het overzicht gebruiken.

Instrumentenkeuze

Aanvulling

Er is voor deze uitgave "Gezonde Plannen" een keuze gemaakt voor instrumenten waarmee op het niveau van ruimtelijke ordening, stedenbouw en wijkinrichting invloed kan worden uitgeoefend op gezondheid en milieu. Voorrang is gegeven aan instrumenten die nog niet (vaak) zijn beschreven in reeds beschikbare instrumentenoverzichten, waarbij bovendien een accent is gezet op instrumenten waarmee gezondheidsaspecten kunnen worden bevorderd. Daarmee is dit instrumentenoverzicht een aanvulling op onder meer:

- Instrumentenpalet Duurzaam Bouwen, Nationaal DuBoCentrum / SenterNovem, bijgestelde webversie 2007.
- Mogelijkheden en bevoegdheden van gemeenten en provincies op het terrein van milieu en gezondheid, Fast Advies in opdracht van VROM, 2005.

- Instrumentenwijzer Stedelijke Vernieuwing, Habitat Platform en VNG, 2002 en regelmatig geactualiseerde website (www.instrumentenwijzer.nl).
- Slimme methoden voor milieu en ruimte – een analyse van zestien toonaangevende milieubeschouwende methoden ten behoeve van planologische keuzes, Rijksuniversiteit Groningen in opdracht van VROM, 2004.
- Duurzaam renoveren – strategieën en instrumenten, cahier uit de serie Praktijkguiden Duurzaam Bouwen van WEKA/VIBA, 2004.
- Kennisboek Milieu in Stedelijke Vernieuwing, De Straat Milieu Adviseurs BV in opdracht van VROM, 2002.

Eerste selectie

Uit alle denkbare instrumenten die gebruikt zouden kunnen worden voor het inbrengen van milieu en/of gezondheid in ruimtelijke plannen, zijn die instrumenten geselecteerd die goed aansluiten bij actuele ontwikkelingen, en die tegelijkertijd ook succesvol lijken te zijn, door een combinatie van:

- zinnige en aanmerkelijke (beoogde) effecten voor milieu en gezondheid, en
- een grote kans dat het instrument in brede kring goed en graag wordt toegepast – dus dat het operationeel, betrouwbaar en aantrekkelijk is.

Het mag duidelijk zijn dat de Ministeries van VROM en VWS positief zijn over de genoemde instrumenten. Er is gekozen voor instrumenten die heel verschillend zijn, met het idee dat er voor allerlei soorten projecten en voor verschillende vormen van werken een passende suggestie wordt aangereikt.

2. Een gezonde omgeving

Wat is een gezonde omgeving?

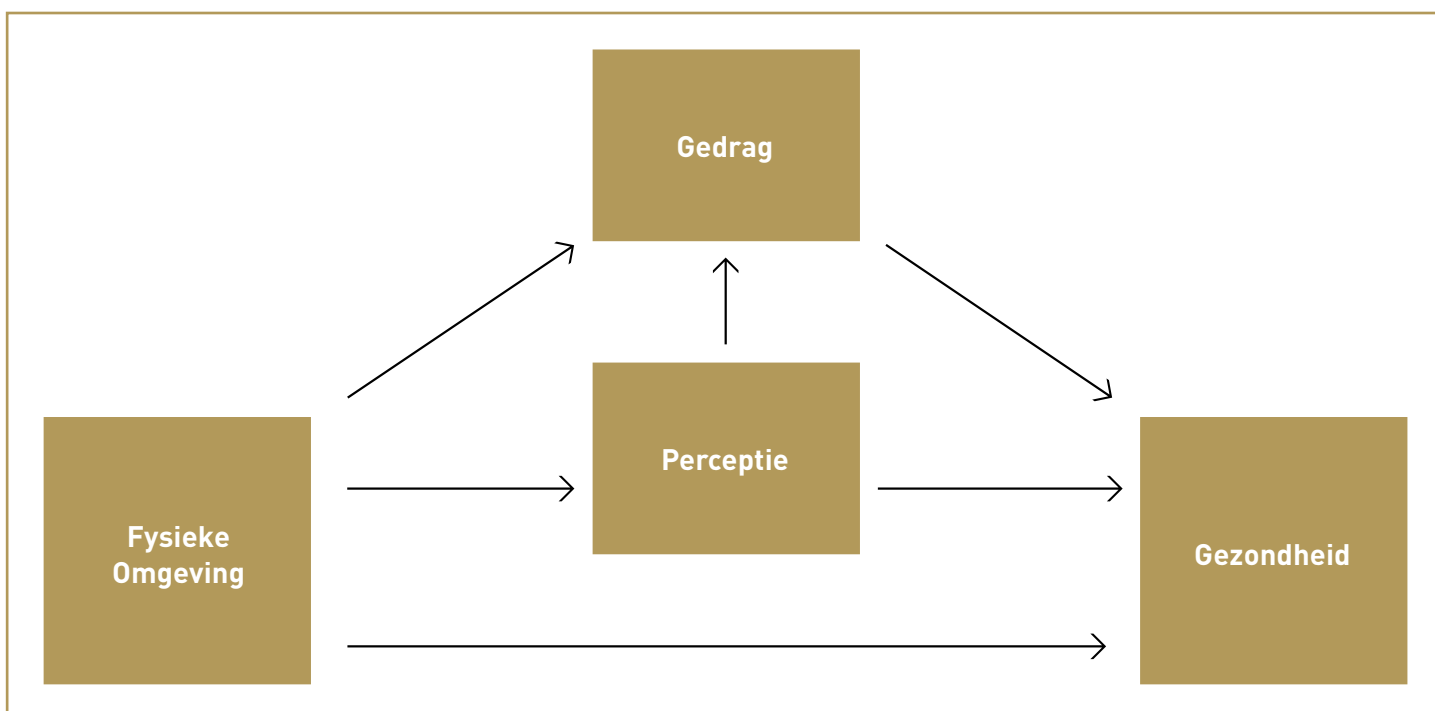
Omgeving als gezondheidsfactor

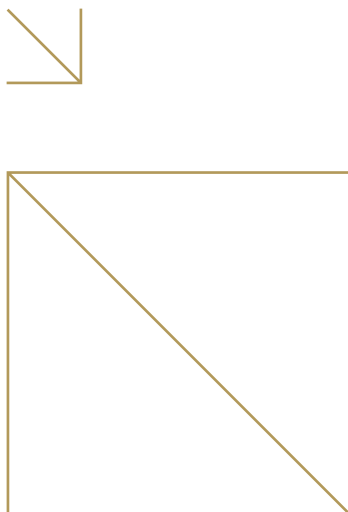
Een groot deel van het gezondheidsverlies en de gezondheidswinst in Nederland hangt samen met biologische determinanten en met leefstijl. De fysieke omgeving als factor voor gezondheid is weliswaar kleiner dan deze determinanten, maar duidelijk aanwijsbaar. Enerzijds leiden bepaalde fysieke omstandigheden tot hinder, stress en depressie, ziekte en invaliditeit, en tot vroegd overlijden. Anderzijds leiden bepaalde omstandigheden tot ontspanning, tevredenheid, herstel van ziekte, meer vitaliteit en vrijheid, en gezonder gedrag op andere terreinen.

Orde van belang

Uit verkenningen van het RIVM en VROM gedurende de afgelopen jaren blijkt dat alleen al een onvoldoende milieuhygiënische kwaliteit in gebouwen en de buitenruimte verantwoordelijk is voor meer dan 5% van alle gezondheidsschade in Nederland. De motivatie om te werken aan een gezonde leefomgeving ligt niet zozeer in dit gemiddelde percentage, als wel in de volgende kwesties.

- Honderdduizenden mensen zijn voor hun welbevinden in hoge mate afhankelijk van de kwaliteit van de fysieke omgeving. Denk bijvoorbeeld aan mensen met allergische astma en mensen met bewegingsbeperkingen.
- De kwaliteit van de gebouwde omgeving kan een rol spelen bij het voorkómen van gezondheidsproblemen als overgewicht, diabetes en depressie. Nog in het midden gelaten of de investering in preventieve maatregelen lager ligt dan het behandelen van de klachten: we zouden mensen die met deze ziekten gepaard gaande pijn, stress en verdriet kunnen besparen.
- Zelfs een kleine vooruitgang van het persoonlijk welbevinden kan leiden tot substantieel beter functioneren, met gunstige sociale, mentale en economische gevolgen (onder meer een betere zelfredzaamheid, actieve deelname aan het maatschappelijk leven, financiële onafhankelijkheid en minder gebruik van medicijnen en zorgvoorzieningen).
- De omvang en de ernst van gezondheidseffecten door de fysieke omgeving zijn soms niet groot, maar de mogelijkheden om met resultaat in te grijpen, zijn voor de overheid vaak vrij gemakkelijk en betaalbaar. Voor wie in de bouwsector een bijdrage wil leveren aan milieu en gezondheid, is duurzaam en

gezond bouwen vanzelfsprekend dé weg (naast aandacht voor arbeidsomstandigheden).

Mechanisme

Milieu- en andere kwaliteitsaspecten van de omgeving kunnen dus op verschillende manieren invloed hebben op de gezondheid. Dit kan als volgt in een schema worden weergegeven:

Er is sprake van een gezonde (gezondheidsbevorderende) omgeving als:

- aspecten in de fysieke omgeving geen bedreiging of beperking van de gezondheid vormen;
- de kwaliteit van de fysieke omgeving rechtstreeks verbetering van de feitelijke en ervaren gezondheid tot gevolg heeft;
- de fysieke omgeving goede voorwaarden schept voor gebruikers om hun gezondheidssituatie te verbeteren.

Gezond bouwen

Is het zodanig ontwikkelen, bouwen en beheren van de gebouwde omgeving

- dat ziekten en gebreken worden beperkt,
- en dat conditie, zelfstandig functioneren en welbevinden worden bevorderd.

Gezond bouwen richt zich op lichamelijke, sociale en geestelijke gezondheid.

Integrale benadering

Overeenkomsten

De insteek vanuit milieu of duurzaam bouwen wordt wel eens strijdig genoemd met de insteek vanuit gezondheid. Als eerste wordt daarbij gedacht aan de tegenstellingen tussen energiezuinigheid en goed ventileren, of tussen natuurlijke materialen en hygiëne of veiligheid, wanneer één van beide in extremo wordt doorgevoerd.

Echter, er zijn veel technische maatregelen die zowel het ene als het andere doel kunnen dienen. Op het grote schaalniveau, tot en met het beheer van wijken, is de bewaking van milieu-aspecten als lucht, geluid, water en bodem heel vaak ook het beperken van gezondheidsschade. Een omgeving met veel flora en fauna is meestal ook een gezonde omgeving voor mensen, in het bijzonder voor kinderen. En natuur- en milieuzorg in het algemeen zijn bovendien voorwaarden voor een gezond leefmilieu in de

toekomst. In het algemeen is het bij (steden)bouwprojecten prima mogelijk de aandacht voor milieu en gezondheid tot op hoog niveau te combineren, als betrokkenen maar voldoende kennis van technieken en gebruikersgedrag hebben.

Uitwerking

Het werken aan een gezonde leefomgeving of aan een omgeving die gezond gedrag stimuleert, kan plaatsvinden langs de werklijnen die Ruimtelijke Ordening & Milieu en duurzaam bouwen ondertussen tot stand gebracht hebben. Zo geldt voor gezond bouwen net als bij duurzaam bouwen dat aandacht voor gezondheid in een vroeg planstadium de beste kansen biedt om gunstige resultaten te boeken tegen de laagste investeringen. En zo zouden gezondheidsadviseurs op eenzelfde wijze betrokken kunnen worden bij ruimtelijke plannen en bouwprojecten als dat nu al gebeurt met milieudiensten en duurzaam bouwen-adviseurs. Samenwerking tussen de twee belangenvelden Milieu en Gezondheid heeft het grote voordeel dat er vooral wordt ingespeeld op elkaar versterkende onderwerpen en werkwijzen, in plaats van dat er concurrentie optreedt, met het risico dat beider beoogde prestaties minder goed uit het planningsproces tevoorschijn komen. Met andere woorden: 'gezond bouwen' via 'duurzaam bouwen' kan een succesvolle weg zijn, zeker op het niveau van stedenbouw en wijkinrichting.

Definitie

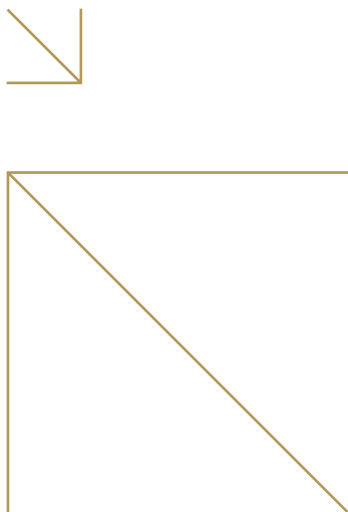
Duurzaam en gezond bouwen is het zodanig ontwikkelen, bouwen en beheren van gebouwen en de gebouwde omgeving dat

- de schade aan milieu, natuur en gezondheid zoveel mogelijk wordt beperkt en dat
- de vitaliteit van mensen en ecosystemen wordt versterkt, op korte en lange termijn.

Thema's, domeinen

Definitie

Thema's zijn afgebakende, overzichtelijke domeinen van de fysieke omgeving, waarbinnen prestaties geleverd kunnen worden voor gezondheid en milieu. Het zijn dus inhoudelijke en aanwijsbare prestatievelden, die van toepassing zijn voor alle sectoren en schaalniveaus in de bouw. Ook zijn ze van toepassing voor allerlei functies (als wonen, werken en recreatie), die dus hier níét als thema worden gedefinieerd. In deze brochure worden instrumen-

ten onder meer getypeerd aan de hand van de thema's van de gebouwde omgeving waarop zij aangrijpen.

Door bijvoorbeeld invloed uit te oefenen op de domeinen 'Groen' en 'Veiligheid', waardoor daarin bepaalde maatregelen worden genomen, worden er voorwaarden gecreëerd voor meer buiten zijn, voor wandelen en fietsen, voor sport en spel voor ontmoetingen. En deze dingen dragen er vervolgens toe bij dat mensen minder overgewicht, diabetes en depressies ontwikkelen. Het werken met thema's/domeinen is voor (steden)bouwers in het algemeen concreter dan het redeneren vanuit milieu of gezondheid.

Achttien thema's

Het opsplitsen van de totaalkwaliteit van de gebouwde omgeving in behapbare delen is altijd discutabel, omdat veel met veel samenhangt. Toch is een verdeling in thema's de afgelopen decennia bij herhaling een veelvoorkomende en werkbare vorm gebleken voor veel gemeentes en andere partijen in de bouw, om voor prioritaire aspecten een bijzondere prestatie te realiseren. Met de keuze voor de hier gepresenteerde achttien thema's wordt recht gedaan aan methodes en termen die vele organisaties tot

op heden gebruikten. De link naar reeds bestaande programma's, checklists en specialisten is bij deze indeling vrij helder, en daarom is niet gekozen voor verdere clustering. De lange lijst vereist dat er op beleids- en projectniveau per keer of per periode keuzes gemaakt moeten worden.

Alle thema's leveren in een bepaalde mix een bijdrage aan de gebruiks-, belevings- en toekomstwaarden van de gebouwde omgeving, en dus aan de leefomstandigheden op korte of lange termijn.

Ruimtelijke plannen

Wettelijk kader

In ruimtelijke plannen wordt geregeld hoe de fysieke omgeving er nu en in de toekomst uit moet zien. Het Rijk, de provincies en de gemeentes maken zulke plannen. Deze taak, en via welke procedures die moet worden uitgevoerd, is geregeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO). Ook geeft de wet aanwijzingen voor het (per plan) regelen van rechten en plichten van gebruikers van een gebied, inclusief bedrijven en instellingen. De huidige WRO

Aspecten	Thema's	
Functieprogramma, Dichtheden, Compact bouwen, Meervoudig ruimtegebruik, Multifunctionaliteit, Afstanden, Mens en maat, Ergonomie, Maatnauwkeurigheid	Tijd, ruimtegebruik en maatvoering	RU
Flexibiliteit, Multifunctionaliteit, Aanpasbaarheid, Uitbreidingsmogelijkheden, Functiewijzigingen, Industrieel/Flexibel/demontabel bouwen	Veranderbaarheid	FL
Transport, Verplaatsingsmogelijkheden/deelname, Modaliteiten, Parkeren, Afstanden, Frequenties, Openbaar/collectief vervoer, Auto- en Langzaam verkeer, Verkeersveiligheid	Mobiliteit	MO
Wayfinding, Ergonomie, Aanpasbaarheid, Autonomie, Laagdrempeligheid	Toegankelijkheid	TO
Sociale veiligheid, Orde, Ongevalsveiligheid, Verkeersveiligheid, Kindveiligheid, Externe veiligheid, Infectieveiligheid, Stralingsveiligheid	Veiligheid	VE
Sociale/culturele aspecten, Zelfstandigheid, Gebruikersinvloed/vriendelijkheid, Participatie, Privacy, Collectiviteit, Orde, Herkenbaarheid, Imago, Stijl, Symboliek, Kunst, Cultuurhistorie	Sfeer en Identiteit	SI
Vormtaal, Vormschool, Maatvoering, Ritme, Begrijpelijke constructies, Imago, Stijl, Symmetrie, Evenwicht, Symboliek	Vormgebruik	VO

Aspecten	Thema's	
Lucht kwaliteit, Buitenlucht, Binnenlucht, Chemische agentia, Fysische agentia (vocht, stof e.a.), Biologische agentia, Allergeenarm, Geur/stank	Lucht	LU
Thermisch comfort, Temperatuur-ervaring, Wind en regen, Tocht, Vocht, Oververhitting, Warmte/Koellast, Gebruikersinvloed, Thermische massa en isolatie, Installaties	Thermisch comfort / klimaat	TH
Lawaai, Geluidhinder, Akoestiek, Stilte, Rust, Muziek, Trillingen, Burenhinder, Bouwactiviteiten, (Vlieg)verkeersgeluid, Geluidisolatie, Installatiegeluid	Geluid	GE
(Extreem) laagfrequente elektrische en magnetische velden, Radiofrequente velden, Ioniserende straling, Radon, Statische elektriciteit	Straling	ST
Daglicht, Kunstlicht, Donkerte, Hoofdverlichting, Bij-, Sfeer- en Noodverlichting, Zon- / lichtwering, Zichtlijnen, Uitzicht, Overzicht, Kleuren, Structuren, Vormen	Licht en zicht	LZ
Natuur, Morfologie, Accidentatie, Ecologie, Groen, Cultuurhistorisch landschap, Monumentale planten, Beschermd dieren, Permacultuur	Landschap, flora en fauna	FF
Schone grond, Bodemvervuiling, Grondbalans, Grondbank, Grondwaterstand, Roering van de grond, Heitechnieken	Bodem	BO
Waterberging, Drinkwater, Grondwater, Oppervlaktewater, Waterbesparing, Gebruiks- en recreatiewaarde, Belevingswaarde, Ecologische Waarde, Hygiëne, Legionella	Water	WA
CO2-reductie, Energie-efficiency, Energieprestatienormering, Duurzame energie, Infrastructuur, Bedrijfsveiligheid, Verwarming, Ventilatie, Elektriciteit, Warmte/koellast	Energie	EN
Materialen/Maatefficiency, Duurzame materialenkeuze, Industrieel/flexibel/demon- tabel bouwen, Hergebruik/Recycling, Schone opslag, Emissies uit Materialen, Kleuren, Structuren	Constructie en materialen	MA
Bouw- en sloopafval, Afvalscheiding, Afvalinzameling, Afvalverwerking, Hergebruik, Recycling, Zwerfvuil, Vervuiling	Afval	AF

3. Planprocessen en instrumenten

wordt per 1 juli 2008 vervangen door de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro), waarin nu ook grondexploitatiezaken zijn opgenomen.

Aanvullend hierop kunnen de genoemde overheden, maar ook andere partijen die actief zijn in ruimtelijke ordening en bouwen, ideeën en beleid ontwikkelen voor de aanpak of het beheer van de gebouwde omgeving. Binnen de kaders van de wet kunnen zij daarbij aangeven waarom zij welke plannen actief willen ontwikkelen, en wat ze allemaal aan werk, tijd en geld denken te verzetten – samen met anderen –, om daar te komen. Het vastleggen van overheidsvisies en het maken van afspraken is vervolgens weer een onderdeel van het wettelijke stelsel.

Verder zijn er andere wetten dan de WRO, waarvan de reikwijdte zich uitstrekt tot de gebouwde omgeving, zoals de Woningwet, waarvan het Bouwbesluit een belangrijk onderdeel is. In het kader van dit instrumentenoverzicht kan verder met name gedacht worden aan de Wet Milieubeheer en de Wet Collectieve Preventie Volksgezondheid.

Planvormen

De formele stukken waarin plannen en afspraken worden vastgelegd, noemen we planvormen. Voorbeelden daarvan in de gemeentepraktijk zijn het Bestemmingsplan en het Structuurplan. Tegenwoordig worden er door sommige gemeentes en provincies zogenaamde Omgevingsplannen ontwikkeld, waarin allerlei thema's van de gebouwde omgeving samenkomen, aansluitend op diverse wetten die in het gebied van toepassing zijn. De uiteindelijke positie die milieu- en gezondheidsaspecten innemen, vaart hier in het algemeen wel bij ten opzichte van de oude situatie.

De nieuwe Wro verplicht alle overheidsniveaus tot het opstellen van Structuurvisies. Zo'n Structuurvisie bevat de hoofdlijnen van het ruimtelijk beleid voor een gebied. Een provincie of gemeente kan leefomgevingsbeleid ontwikkelen, waarin de samenhang met andere beleidssectoren zichtbaar wordt. De Wro maakt ook structuurvisies mogelijk die de ruimtelijke aspecten van milieu- en gezondheidsbeleid bevatten. In het Omgevingsplan komt zo uiteenlopend beleid samen.

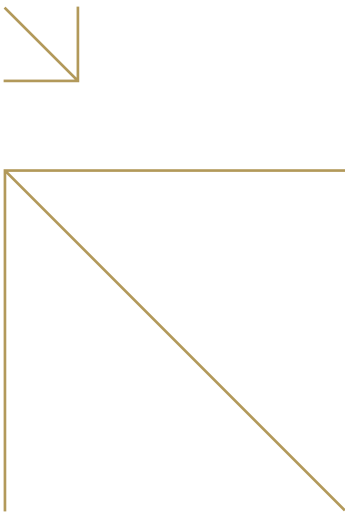
In de wet is geregeld dat in bepaalde gevallen, vooral bij grote en ingrijpende plannen, onderzoek moet worden uitgevoerd naar allerlei effecten van voorgenomen plannen, voordat er een afgewogen bestuurlijk besluit wordt genomen over het gebied. De Milieu-effectrapportage (m.e.r.) en de Strategische milieu-

beoordeling (SMB) zijn daar de belangrijkste (resultaat)rapportages van, en vanwege hun formele betekenis, kunnen ze worden ingedeeld bij de planvormen.

Op grond van de nieuwe Wro kunnen ook algemene regels worden gesteld in de vorm van een algemene maatregel van bestuur (Rijk) of een verordening (provincie, gemeente). Deze publiekrechtelijke instrumenten worden ingezet wanneer een belang op een hoog of collectief niveau gewaarborgd moet worden. Een provinciale verordening kan bijvoorbeeld regels stellen over de inhoud van gemeentelijke bestemmingsplannen, wanneer er op provinciaal niveau een bepaalde structuur of kwaliteit bereikt moet worden. Een gemeentelijke verordening kan bijvoorbeeld regels stellen over beperkingen aan het gedrag in de leefomgeving, met name om hinder of wanorde te voorkomen en om veiligheid en natuur- en milieukwaliteit te bevorderen.

Het opstellen en handhaven van bestemmingsplannen blijft een bevoegdheid van gemeentes. In een Bestemmingsplan worden regels over functies (gebruiksvormen) en gebruikaspecten voor een gebied gesteld, waarmee ook ongewenste invloed op de omliggende leefomgeving kan worden voorkomen. De landelijke en provinciale equivalent van het gemeentelijke Bestemmingsplan is het Inpassingsplan. Rijk en provincies mogen alleen een Inpassingsplan opstellen, wanneer er sprake is van nationale of provinciale belangen. In het algemeen is dit van toepassing voor grote infrastructurele werken.

Het ambitieus opstellen van planvormen zou op zich als een middel kunnen worden gezien voor het bewerkstelligen van bijzondere milieu- en gezondheidskwaliteit. In dit rapport zijn deze planvormen echter als uitgangspunt beschouwd, en niet als specifiek instrument voor 'gezonde plannen'.

Van theorie tot praktijk

Middel tot doel

De sectoren in de bouw zijn politiek en economisch sterk en imposant, met veel eigen wetten, procedures en gewoontes. Wie van buiten die sectoren extra kwaliteit aan de gebouwde omgeving wil toevoegen, kan bepaalde instrumenten inzetten om het gangbare proces en de formele planvormen efficiënt te beïnvloeden. 'Instrumenten' zijn strategieën en methodes waarmee een milieu- of gezondheidsdoel bereikt kan worden.

Het gebruik van een specifiek instrument kan rechtstreeks gericht zijn op de realisatie van bepaalde technische maatregelen (met directe en indirecte gezondheidseffecten), maar kan ook gericht zijn op het proces, dat daarmee effectiever of efficiënter doorlopen wordt.

Beschikbare instrumenten

Zoals eerder aangegeven, kunnen milieu- en gezondheidswaarden in de gebouwde omgeving elkaar prima aanvullen, zeker op de hogere schaalniveaus en op de lange termijn. De integrale benadering van alle inhoudelijke thema's is daarin een stap. Ook aan de proceskant gaat de gecombineerde benadering op. De instrumenten die de afgelopen decennia vanuit de gezondheids- en milieusector afzonderlijk ontwikkeld zijn, kunnen nu worden gecombineerd en aangevuld.

De afgelopen jaren zijn in Nederland diverse instrumenten gepresenteerd, die de aandacht voor milieu en gezondheid binnen gebieds- of projectgericht werken structureren. Met behulp van stappenplannen, definities van ambitieniveaus, checklists en communicatiemodellen wordt ervoor gezorgd dat de inventarisatie, het ontwerp en beslissingen zorgvuldig plaatsvinden.

Het inhoudelijk bereik van instrumenten

De naam van een instrument geeft zelden aan of er veel milieu- en gezondheidsonderwerpen mee afgedekt kunnen worden. Zo is het denkbaar dat een instrument wordt gekozen vanwege een positieve ervaring elders, zonder dat het werkelijk tegemoetkomt aan wat in een nieuwe situatie wordt beoogd met een zoektocht naar extra ruimtelijke of proceskwaliteit ten gunste van milieu en gezondheid.

De essentiële inhoudelijke reikwijdte van de geselecteerde instrumenten is daarom bij de beschrijving van instrumenten in beeld gebracht. Van elk instrument is aangegeven welke thema's het betreft. Ook is in een 'finale' overzichtstabel achterin dit

rapport nog eens apart aangegeven op welke concrete ziekten, beperkingen en gezondheidsbevorderingen invloed wordt uitgeoefend door welke instrumenten. Voor deze beide overzichten is daarvoor de volgende score-aanduiding gebruikt.

- (X) Expliciet onderwerp / sterke relatie / grote beïnvloedingsmogelijkheden
- (O) Afgeleid of impliciet onderwerp / enige relatie / wordt gedeeltelijk beïnvloed

4. Instrumentenbeschrijving

Opbouw van de instrumentenbladen

Per instrument is er één blad, waarbij de volgende aspecten in een vaste volgorde aan bod komen.

Titel

Elk blad begint met de volle naam van het instrument, gevolgd door een eventuele afkorting.

Korte beschrijving

De belangrijkste eigenschappen, toepassingsmogelijkheden en andere wetenswaardigheden worden in lopende tekst beschreven.

Sector

waarvoor het instrument van toepassing is

S Ruimtelijke Ordening en Stedenbouw

GWG Grond-, weg- en waterbouw, inclusief inrichting buitenruimte

U Utiliteitsbouw (U-gebouwen)

W Woningbouw

Schaal

waarop het instrument van toepassing of gericht is, van Europa en nationaal niveau, via provincie en regio, tot wijk, buurt en directe woonomgeving.

Projectfase

waarin het instrument kan worden toegepast

- Initiatief
- Inventarisatie
- Definitie
- Ontwerp
- Voorbereiding
- Realisatie
- Gebruik, onderhoud
- Evaluatie, monitoring

Technisch / inhoudelijke bandbreedte

In dit blok is weergegeven welke (deel)thema's en aspecten van de fysieke omgeving kunnen worden beïnvloed. Geredeneerd wordt vanuit de indeling in achttien thema's, zie het hoofdstuk "Een gezonde omgeving". In een overzicht in het laatste hoofdstuk van dit rapport is voor alle instrumenten samen in beeld gebracht welke thema's of domeinen worden bereikt.

- (X) Expliciet onderwerp / sterke relatie / grote beïnvloedingsmogelijkheden
- (O) Afgeleid of impliciet onderwerp / enige relatie / wordt gedeeltelijk beïnvloed

Gezondheidseffecten

De omvang van de gezondheidseffecten is de resultante van drie aspecten:

- De ernst of het belang van een gezondheidseffect: dood, vroegtijdige dood, verloren of gewonnen levensjaren in goede gezondheid, verlies of winst van ervaren gezondheid, beperkingen of verruiming van het zelfstandig functioneren, en dergelijke. De gezondheidssector heeft hiervoor waarderings- en rekenmethodes. Het belang, zowel wat betreft vermindering van klachten als bevordering van welbevinden, wordt uitgedrukt op een vijfpuntsschaal: -- - 0 + ++.
- De schaal van de gezondheidseffecten: is er sprake van een invloed op veel of weinig mensen, of ook: invloed op een groot aandeel van de bevolking in een groot gebied? Ook deze wordt uitgedrukt op een vijfpuntsschaal: -- - 0 + ++.
- De beïnvloedingskans van het instrument: in hoeverre lukt het via het instrument verandering te brengen in de kwaliteit van de fysieke omgeving, als voorwaarde voor de beoogde gezondheidseffecten? Omdat niet-werkende instrumenten in principe niet zijn geselecteerd voor dit overzicht, is de kans uitgedrukt volgens een vierpuntsschaal: - 0 + ++.

Vervolgens kan nog gekeken worden of er wetenschappelijke studies over of goed beschreven ervaringen met het instrument zijn, waarmee bewezen of aannemelijk gemaakt kan worden dat de toepassing ervan kan leiden tot een fysieke omgeving met gunstige effecten op de gezondheid. Dit wordt uitgedrukt met een driepuntsschaal - 0 +.

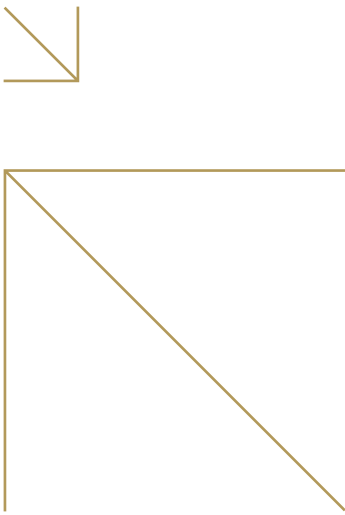
In een deel van de instrumentenbladen is bij de beoordeling op deze vier aspecten enige suggestie gegeven op welk type gezondheidsproblemen of -kansen verbetering verwacht wordt, en waar de beoordeling voor de kans van slagen op gebaseerd is.

Uitvoerder

Welke partij of functionaris kan het instrument inzetten?

Kosten

van het doorlopen van het (extra) proces dat bij een instrument hoort (dus niet de eventuele meerkosten van maatregelen die als gevolg van de toepassing van het instrument worden genomen).

Doorlooptijd

De tijd die nodig is voor het doorlopen van het instrument. Het is niet noodzakelijk dat dit extra tijd betreft ten opzichte van het gangbare planproces; het kan eraan parallel lopen.

Bron

Eigendom, bron + introductiejaar (geeft indruk over ervaring, actualiteit, gedateerdheid)

Informatie

- publicaties, websites, instanties/telefoonnummers, voorbeeldprojecten
- ruimte voor eventuele opmerkingen die niet passen onder de andere kopjes.

Instrumentenbladen

Hierna komen de volgende instrumenten aan bod. Ze zijn geplaatst in alfabetische volgorde.

- Beoordelingskader Gezondheid en Milieu
- Conceptueel ontwikkelen
- Duurzaamheidsprofiel van een Locatie (DPL)
- Gezondheidseffectscreening (GES) Stad & Milieu
- Gezondheidsmodule bij de milieu-effectrapportage (m.e.r.) of Strategische Milieubeoordeling (SMB)
- GreenCalc+
- Handleiding bewegingsbevorderende en veilige wijken
- Handreiking Milieukwaliteit in de Leefomgeving (MILO)
- Health Impact Assessment (HIA / GES)
- Kinder Straat Scan KiSS 3.0
- Kosten van duurzame uitbreidingsplannen (KODUP)
- Leefbaarheidsmonitor (LEMON)
- Lokale Geluids- en Omgevingsplannen (LOGO)
- Milieu in Ruimtelijke Plannen (MIRUP)
- Milieumaximalisatiemethode (MMM)
- Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw (NPDB – S)
- Normering buitenspeelruimte (Rotterdam)
- PPP-tool
- Ruimtelijke Ordening en Milieu Beleidsontwerp (ROMBO)
- Sterrenmethode voor duurzaam en gezond bouwen
- Urbis: instrument voor lokale milieuverkenning
- Veiligheidseffectrapportage (VER)

- Verkeersprestatie op Locatie (VPL)
- Wijkstreefbeelden

Titel		Beoordelingskader Gezondheid en Milieu																
Korte beschrijving	Het Beoordelingskader Gezondheid en Milieu is bedoeld om beleidsafwegingen te maken, met name op landelijk en provinciaal niveau, maar ook bruikbaar bij beleidsvorming van gemeentes en semi-overheden/nutsbedrijven. Op basis van een inventarisatie van aanwezige milieu- en gezondheidsproblemen en risico's, en vooral van een heldere beschrijving daarvan, worden prioriteiten bepaald. Enerzijds wordt bij de beschrijving gekeken naar de omvang en de ernst van gezondheidseffecten (aantal blootgestelden, in welke groepen, waar en wanneer, zekerheid/kans van de effecten, stapeling van effecten). Anderzijds wordt er gekeken naar de waardering/perceptie van de gezondheidsproblemen door bevolking en bestuurders, de mogelijkheid om maatregelen te nemen en benodigde actoren, de kosten van maatregelen, en mogelijke win-winsituaties op andere beleidsvelden. Zo kan er uiteindelijk beleid gemaakt worden dat bijvoorbeeld een mix maakt van 'krenten in de pap' (grote gezondheidseffecten) en meerdere kleine dingen die gemakkelijk kunnen worden aangepakt voor weinig geld.																	
Sector	Alle																	
Schaalniveau	Van groot tot wijk/locatie (beleid)																	
Projectfase	Initiatief- en inventarisatiefase van beleidsvorming.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	Binnen het veld van milieuhygiëne uiteenlopend. Bijvoorbeeld: hoogspanningslijnen, GSM/UMTS-masten, radon in woningen en andere gebouwen, geluidhinder van vliegverkeer (in relatie tot slaapverstoring), licht-hinder door kunstverlichting in de landbouwsector, Legionella in gemeentelijke gebouwen, stank van een veehouderij, obesitas/diabetes in stedelijke omgeving e.d																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Er wordt zowel naar ernstige als minder ernstige gezondheidseffecten gekeken, binnen de milieuhygiëne, met name lichamelijke effecten.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Er wordt naar een groot (milieubelast) plangebied gekeken, in het algemeen een provincie, regio of gemeente.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Het beleidsmatig verankeren van ambities schept goede voorwaarden voor prestaties in opvolgende planfasen en projecten																
Bewijs werking instrument	+	De Gezondheidsraad heeft de methode positief beoordeeld, op basis van rapportages van uiteenlopende toepassingen.																
Uitvoerder	Milieugezondheidsadviseur van GGD of adviesbureau.																	
Kosten	Afhankelijk van scope																	
Doorlooptijd	Enkele maanden, een en ander afhankelijk van aantal onderwerpen en al dan niet gemakkelijke beschikbaarheid van wetenschappelijke onderbouwingen rondom bepaalde milieu-gezondheidspatronen																	
Bron	Basisdocument "Beoordelingskader Gezondheid en Milieu" opgesteld door RIVM, in opdracht van de Ministeries van VROM en VWS, 2003																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • Beoordelingskader Gezondheid en Milieu. M. van Bruggen en T. Fast, RIVM, De Bilt 2003. • Gezondheid en Milieu: beoordelingskader beoordeeld. Gezondheidsraad, Den Haag, 2004. • Diverse rapportages beschikbaar, rondom verschillende milieugezondheidsonderwerpen: www.rivm.nl 																	

Titel	Conceptueel ontwerpen																	
Korte beschrijving	Een concept is een eindbeeld of doelstelling, voortkomend uit een visie. Maatregelen worden in samenhang met elkaar gekozen, om dit einddoel te bereiken. Maatregelen die niet aan het einddoel bijdragen kunnen achterwege worden gelaten, of extra worden toegepast, zolang ze niet strijdig zijn met de beoogde prestatie. Wanneer betrokkenen aan het begin van een planproces met elkaar bespreken en verbeelden wat zij van een project verwachten, en zij maken daarover met elkaar afspraken, dan ontlenen zij hier veel kracht aan om te blijven werken aan dit eindbeeld, ook wanneer er zich tijdens het proces problemen voordoen. Ontwerpers en bouwers lijken standvastiger en creatiever wanneer zij proberen een concept 'boven water te houden'. De afgelopen jaren zijn er door allerlei organisaties concepten in de sfeer van duurzaam en gezond bouwen ontwikkeld en verzameld, vooralsnog vooral op het niveau van woningen en gebouwen. Ze bestaan zeker ook voor de buitenruimte, bijvoorbeeld 'levensloopbestendige wijk', 'kindvriendelijke wijk', 'ecologische fietsroute', 'avontuurlijke speelplaats', '0-energiewijk', 'Stad van de zon', enzovoorts. Daarnaast stellen de concepten voor gezonde woningen en andere gebouwen vaak ook eisen op het gebied van omgeving en locatie.																	
Sector	Alle																	
Schaalniveau	Alle, Met name van wijk/buurt tot gebouw/woning																	
Projectfase	Van initiatief- en definitie- tot en met ontwerpfase.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	In principe alle, maar per concept alleen de aspecten die bijdragen aan het doel dat voor ogen staat. De thematische benadering wordt verlaten.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Het is mogelijk met een concept zeer gericht in te spelen op specifieke (ernstige) gezondheidsaspecten, maar het tegenovergestelde kan ook.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Het is mogelijk met een concept voor alle/veel bewoners van een gebied een gezondheidskwaliteit tot te voegen.																
Beïnvloed.kans instrument	0/+	Conceptueel werken blijkt inspirerend, en wordt vaak goed volgehouden, ondanks tegenvallers tijdens het planproces.																
Bewijs werking instrument	+	Plausibel, onder meer op basis van evaluatie van tien jaar duurzaam bouwen in Nederland.																
Uitvoerder	Plan- of ontwerpteam, eventueel ondersteund door een specialist – eventueel de ontwikkelaar van een concept.																	
Kosten	Niet per definitie hoger of lager. Sommige concepten zijn meer een kwestie van aandacht en keuzes maken dan van geld. Wel zullen bijzondere ambities eerder leiden tot meerkosten; vaak staan daar wel baten tegenover, tijdens de exploitatie van het gebouwde, of meer in maatschappelijke zin.																	
Doorlooptijd	Plan- en ontwerpproces, dus ongeveer een jaar.																	
Bron	Er is niemand die eigenaar is van het principe van conceptueel ontwerpen.																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam bouwen duurzaam wonen. H. Bouwmeester. Aeneas, Boxtel, 2002. • Duurzaam en gezond bouwen met smaak. M Weterings. In: Duurzame Bouwpartners, uitgave WEKA/VIBA, 2003. • Woonconcepten voor milieubelaste gebieden. BOOM, Delft, in opdracht van DCMR Milieudienst Rijnmond, 2004. 																	

Titel		DuurzaamheidsProfiel van een locatie DPL																	
Korte beschrijving	<p>DPL is een instrument dat de duurzaamheid van een wijk meet en vergelijkt met een referentiewijk, met het doel duurzaamheid een goede plaats te geven in de besluitvorming over ruimtelijke plannen. Het is een computerprogramma dat zowel geschikt is voor bestaande wijken als voor nieuwbouwplannen. De methode is gebaseerd op de drie internationale elementen van duurzaamheid, namelijk Planet, People en Profit. Binnen deze brede definitie zijn elf thema's met samen 24 aspecten/indicatoren bepaald, waarop gescoord kan worden. De vereenvoudiging tot 24 relevante aspecten is bepaald op basis van beschouwing van diverse methodes op de gebieden milieu en leefbaarheid. Een deel van de aspecten grijpt rechtstreeks aan op dagelijkse functionele en belevingskwaliteiten van de omgeving, dus op gezondheid. Deels loopt het effect via de beïnvloeding van milieuhygiënische aspecten. DPL werkt met rapportcijfers van 0 – 10 om per aspect, per thema en voor het totaal in beeld te brengen hoe een bestaande wijk of een ontwerp voor een wijk presteert ten opzichte van wijken met vergelijkbare functies en ruimtelijke omstandigheden. In presentaties aan bestuurders, bewoners en andere belanghebbenden is dit erg duidelijk. Na een eerste ronde waarbij een voorliggend plan wordt beoordeeld, worden ambities en daarmee onderdelen van het ontwerp, bijgesteld.</p>																		
Sector	S en met name W																		
Schaalniveau	Wijk. Locatie/plangebied																		
Projectfase	Inventarisatiefase, ontwerp- en besluitvormingsfase																		
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF	
(Deel)aspecten	<p>Funciemenging, Sociale cohesie, Levenscyclusanalyse Materiaalgebruik, Waterbeheer, Woningkwaliteiten, Sociale Veiligheid, Verkeerveiligheid, Kwaliteit voorzieningen, Wijkgroen. Naast de gebruiks-, belevings- en toekomstwaarden van de omgeving besteedt DPL ook aandacht aan duurzaam ondernemen, economische vitaliteit, werkgelegenheid e.d.</p>																		
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	De beoogde kwaliteiten kunnen (indirect) in verband worden gebracht met essentiële lichamelijke/sociale/mentale gezondheidseffecten.																	
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Veelal op wijkniveau, voor alle bewoners daarvan.																	
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	De praktijk wijst uit dat een deel van de ideeën en aanbevelingen daadwerkelijk in het vervolg van het planproces wordt meegenomen.																	
Bewijs werking instrument	+	Aannemelijk, op grond van beschrijving van meerdere projecten, in factsheets van de ontwikkelaar, en in populaire artikelen in vakbladen.																	
Uitvoerder	<ul style="list-style-type: none"> • (gemeentelijk) projectleider (zelf doen). • IVAM of TNO. 																		
Kosten	<p>Het programma DPL 1.0 (werkt met Excel) kost € 295,- excl. btw (2007). Daarin is gebruiksrecht voor bepaalde tijd opgenomen, en toegang tot de DPL-helptdesk voor technische ondersteuning. In geval van het betrekken van IVAM of TNO voor onderzoeks- en adviestrajecten: op aanvraag.</p>																		
Doorlooptijd	<p>Wanneer veel informatie al beschikbaar is en wordt gekozen voor zelf invullen: enkele weken. In geval van begeleiding, nader onderzoek, communicatie e.d.: enkele maanden.</p>																		
Bron	IVAM en TNO, 2003.																		
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • IVAM (Universiteit van Amsterdam), tel. 020 – 525 59 18, www.ivam.uva.nl > Producten > DPL. • TNO – Bouw en Ondergrond, Delft, tel. 015 – 276 31 18. • Recente voorbeeldprojecten onder meer in Almere en Velsen/IJmuiden. 																		

Titel	Gezondheidseffectscreening GES Stad & Milieu																	
Korte beschrijving	<p>De GES Stad & Milieu is ontwikkeld om bij ruimtelijke planvorming in beeld te brengen wat de werkelijke gezondheidsrisico's zijn rondom enkele milieufactoren, in aanvulling op wettelijke milieunormen of afspraken, die lang niet altijd voldoende zijn om risico's en klachten te vermijden. Niet alleen de feitelijke kwaliteit in de omgeving wordt daarbij in aanmerking genomen, maar ook het aantal blootgestelde mensen.</p> <p>Met de GES Stad & Milieu-methodiek wordt letterlijk in kaart gebracht waar de kansen en de knelpunten ten aanzien van (milieu)gezondheid in het plangebied liggen. In de presentatie wordt gebruik gemaakt van een kleurenverloop van slecht (rood) tot goed (groen). Planteams kunnen met de bevindingen rekening houden in de uitwerking van het gebied. Bovendien kan het GES Stad & Milieu-rapport gebruikt worden in de communicatie met (toekomstige) bewoners en andere belangstellenden. De GES Stad & Milieu kan vrijwillig worden toegepast wanneer duidelijk is dat het met de milieuhygiëne in een gebied of in relatie tot een plan kritisch gesteld is. Wil een planteam volgens de Interimwet Stad & Milieu-benadering in aanmerking komen voor ontheffing bij een bepaalde milieubelastende factor (stap 3), dan is het verplicht een GES Stad & Milieu uit te voeren. In veel gevallen levert de systematische aanpak bruikbare suggesties voor maatregelen op, waarmee alsnog voldaan kan worden aan normen, en ontheffingen niet nodig zijn.</p>																	
Sector	Alle, nadruk op S en W, met name van toepassing wanneer wonen en andere gevoelige bestemmingen onder druk staan van bedrijvigheid en infrastructuur.																	
Schaalniveau	Plangebied, stedelijk of landelijk. Gemeente, wijk																	
Projectfase	Inventarisatiefase, definitiefase; eventueel ook als monitoring																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
[Deel]aspecten	Geluid, Luchtverontreiniging, Stank en Externe veiligheid, alle als gevolg van allerlei vormen van verkeer en bedrijvigheid. Verder kunnen ook Bodemverontreiniging en Straling (met name hoogspanningslijnen en GSM/UMTS-masten) worden meegenomen, wanneer van toepassing.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Methode is gericht op het berekenen van verschillende vormen van effecten, met name lichamelijke effecten en ervaren hinder.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Een GES Stad & Milieu wordt meestal ingezet voor een plangebied van beperkte afmetingen, soms wel dichtbevolkte gebieden.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	De kans op beïnvloeding van plannen neemt toe in geval van initiatief door beslissers en in geval van verplichtingen bij Stad & Milieu stap 3.																
Bewijs werking instrument	+	De werking van de Nederlandse GES Stad & Milieu is al vaker beschreven in wetenschappelijke studies.																
Uitvoerder	GGD of milieu(gezondheids)-adviseur (adviesbureau).																	
Kosten	Tijdsbesteding/kosten afhankelijk van complexiteit van het plangebied, in de orde van € 15.000,--.																	
Doorlooptijd	Enkele maanden, op voorwaarde dat 'onderleggers' met milieu-informatie en bestemmingen/gebruik beschikbaar zijn.																	
Bron	<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkeld door Fast Advies, Utrecht, 2003, in opdracht van GGD Nederland (methode wordt zo nu en dan geactualiseerd). 																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • Werkmap GES Stad & Milieu, van GGD Nederland. • Fast Advies, t.fast@wxs.nl, tel. 030 - 251 80 25. • Plaatselijke/regionale GGD, zie GGD Nederland: www.ggdkenisnet.nl. • Diverse voorbeeldrapporten beschikbaar, rondom zeer uiteenlopende plannen. 																	

Titel	Gezondheidsmodule bij de milieu-effectrapportage (m.e.r.) of Strategische Milieubeoordeling (SMB)																		
Korte beschrijving	De gezondheidsmodule kan vrijwillig worden toegepast in de fase dat wordt gewerkt aan een startnotitie of notitie van uitgangspunten voor een verplicht of vrijwillig traject van een m.e.r. of SMB. Door het doorlopen van een vragenlijst op Internet, kunnen betrokkenen bij zo'n proces individueel of groepsgewijs nagaan of er aan allerlei aspecten van gezondheid en welbevinden gedacht wordt, voor zover van toepassing op het studiegebied en de beoogde functies. Tijdens het invullen is er korte toelichtende informatie beschikbaar, en na het invullen kan een resultatenrapport worden geprint. Mede met behulp van een kleurencodering wordt duidelijk welke gezondheidsaspecten extra nadruk behoeven in de plannen, waarbij de suggestie is deze dan ook mee te nemen in de vergelijkende studies van m.e.r. en SMB.																		
Sector	Met name S en GWW. Zowel woonwijken als bedrijventerreinen, infrastructuur en recreatiegebieden																		
Schaalniveau	Ruimtelijke ordening, stedenbouw. Omgevingsplan, Structuurplan, Bestemmingsplan, M.E.R.																		
Projectfase	Initiatiefase																		
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF	
(Deel)aspecten	Bij alle thema's: tamelijk abstract, vanwege het hoge schaalniveau en de vroege projectfase. Onder meer: routes langzaam verkeer, toegankelijkheid voor hulpdiensten, geluidhinderzones, geurhinderzones, capaciteit waterberging, zwemwaterkwaliteit. Verder gaat het instrument in op een aantal programma-aspecten: functies / voorzieningen.																		
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Er wordt aan diverse vormen van gezondheidsschade en –bevordering gedacht.																	
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Een m.e.r. / SMB betreft in het algemeen een vrij omvangrijk plan.																	
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	De module maakt bewust en is concreet, maar de opname in vergelijkende studies en vervolgens werkelijke uitwerking is onzeker.																	
Bewijs werking instrument	+	Er is nog weinig ervaring met de toepassing en opvolging van deze module.																	
Uitvoerder	Adviseurs Ruimte en Milieu/Gezondheid, van regionale en lokale milieu- en gezondheidsdiensten, of adviesbureaus. Kan ook door projectleiders R.O. of m.e.r. en andere betrokkenen worden uitgevoerd.																		
Kosten	<ul style="list-style-type: none"> • Zelf uitvoeren via Internet: gratis. • Workshop met automatische rapportage: ca. € 5.000, --; exclusief opvolgend plan van aanpak. • Kan door GGD-en gratis of tegen geringe kosten worden aangeboden aan projectteams in dienstgebied. 																		
Doorlooptijd	<ul style="list-style-type: none"> • Workshop: van idee/opdracht tot automatische rapportage: vier tot zes weken. • Workshop met inleiding en bespreking resultaten: ca. 5 – 6 werkuren. • Zelf uitvoeren via Internet, inclusief lezen inleiding en rapportage: 2 – 3 uren. 																		
Bron	RIVM, Bilthoven, in opdracht van de ministeries van VROM en VWS, met begeleiding van Commissie voor de m.e.r., 2007																		
Informatie	Link met instrument: http://demo.ibase.info/isurvey/ , hier is ook contacttelefoonnummer te vinden van de projectmanager.																		

Titel	GreenCalc+																		
Korte beschrijving	GreenCalc+ is een rekenprogramma waarmee de duurzaamheidsambitie van een gebouw of van een wijk bepaald kan worden, zowel nieuwbouw als bestaande bouw. Deze ambitie wordt uitgedrukt in één getal: de milieu-index. Hierdoor is het mogelijk de ambitie op het gebied van duurzaamheid in één oogopslag te toetsen, en eventueel te vergelijken met andere doorgerekende projecten. De methode berekent de milieubelasting die een gebouw of wijk gedurende de hele levensduur veroorzaakt. Er worden vier duurzaamheidsaspecten beoordeeld: materiaalgebruik, energiegebruik, watergebruik en mobiliteit. De link met gezondheid ligt vooral in de effecten van mobiliteitskeuzes: het beperken van luchtverontreiniging en geluid, maar ook het stimuleren van beweging. De andere thema's kunnen op langere termijn invloed hebben op het leefmilieu. Eerst wordt van ieder aspect apart de milieuschade bepaald voor de hele levensduur van het project (kan tevens worden uitgedrukt in EPC en WPC, en ook kunnen milieukosten per bouwdeel of product worden aangegeven), en vervolgens worden deze aspecten bij elkaar opgeteld. In de rekenmethode wordt niet uitgegaan van het aantal maatregelen dat plannenmakers nemen, maar van de effectiviteit van de maatregelen. De prestatie of milieu-index kan worden vastgelegd in afspraken, en dient als insteek voor het programma van eisen voor het project. Tijdens het ontwerp en de realisatie kan tussentijds getoetst worden of het ambitieniveau goed wordt vastgehouden. GreenCalc+ is een computerprogramma, waarin een wizard is opgenomen, die het invoeren van projectgegevens vergemakkelijkt. De wizard maakt gebruik van veelvoorkomende concepten en maatregelcombinaties. Op deze manier is het mogelijk om snel een eerste indruk te krijgen van de kwaliteit van het ontwerp.																		
Sector	Stedenbouw, woningbouw en utiliteitsbouw																		
Schaalniveau	Gebied, wijk of gebouw																		
Projectfase	Initiatiefase (ambitiebepaling), ontwerp- en uitvoeringsfase (controle)																		
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF	
(Deel)aspecten	GreenCalc+ kijkt naar een beperkt aantal thema's, maar daarbinnen naar veel details.																		
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	GreenCalc richt zich slechts beperkt op milieu-aspecten waarbij een link gelegd kan worden met gezondheidsaspecten.																	
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Gebouw of wijk Beïnvloed.kans instrument																	
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Er wordt in toenemende mate voor toepassing gekozen. De milieu-index lukt uit een een project te willen vergelijken met andere projecten.																	
Bewijs werking instrument	+	De waardering voor maatregelen is afgeleid van internationale lifecycle- en wegingssystemen, en er is een proefschrift aan gewijd.																	
Uitvoerder	NIBE (Naarden) en DGMR (Den Haag). Opdrachtgever/projectleider kan ook zelf rekenen, met een licentie.																		
Kosten	Aanschaf licentie: € 3.500,- voor een enkelvoudige en € 10.500,- voor een multi-user (3-10 gebruikers). De kosten om een project te laten doorrekenen door een erkend bureau hangen sterk af van de grootte en complexiteit van het project.																		
Doorlooptijd	Enkele uren tot dagen voor het doorlopen van alle stappen om tot een milieu-index te komen. Wordt er op basis van de berekeningen ingegrepen in het ontwerpproces, dan vraagt de methode wat extra tijd in het proces.																		
Bron	Stichting Sureac, NIBE (Naarden) en DGMR (Den Haag), 2005.																		
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • GreenCalc+ is te bestellen bij Stichting Sureac, p/a DGMR, Den Haag, tel. 070 – 350 39 39. • Voor informatie, vragen over of hulp bij de toepassing of voor overzicht van doorgerekende projecten: Stichting Sureac, tel. 035 – 694 62 04. Website www.greencalc.com. • De mobiliteitsmodule is gebaseerd op de rekenmethodiek van VPL. 																		

Titel	Handleiding bewegingsbevorderende en veilige wijken																	
Korte beschrijving	De inrichting van nieuwe en bestaande wijken kan een sterke invloed hebben op de mate waarin mensen er gebruik van maken en specifiek: er dagelijks bewegen en er anderen ontmoeten. Dagelijks bewegen is een belangrijk middel in de strijd tegen de grote volksziektes van dit moment: obesitas en diabetes. Lichamelijke beweging, een dagelijks luchtje en 'lichtje' scheppen en anderen ontmoeten, helpen ook tegen depressie. Om mensen daadwerkelijk uit te nodigen meer tijd naar buiten te komen en te bewegen, is het wel nodig de gebouwde omgeving daarvoor te optimaliseren, waarbij er van groot tot klein schaalniveau aandachtspunten zijn, voor uiteenlopende bevolkingsgroepen. De verkeers- en sociale veiligheid spelen een cruciale rol. Stapsgewijs komen allerlei mogelijkheden aan bod om in de verschillende fasen van planvorming toe te werken naar een bewegingsbevorderende en veilige wijk. In de handleiding zijn vijftig aanbevelingen opgenomen.																	
Sector	S, GWW, en enige aspecten van W																	
Schaalniveau	Wijk/buurt																	
Projectfase	Bij initiatief voor nieuwe wijk of voor herinrichting bestaande wijk, tot en met realisatie- en beheerfase.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	Ruimteverdeling, langzaam verkeer, veilige verbindingen, ongevalsveiligheid, toezicht, verlichting, sport- en speelaanleidingen, bodemvervuiling, functioneel materiaalgebruik, zwerfvuil, afval, groen- en waterontwerp, beschutte plekken, luchtkwaliteit, zit- en ontmoetingsgelegenheden.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Obesitas, diabetes, hartziekten, depressie, eenzaamheid, motorische en sociale ontwikkeling, luchtwegziekten, stress/hinder																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Afhankelijk van grootte van de wijk die wordt aangepakt																
Beïnvloed.kans instrument	0/+	De methode is gericht op concrete maatregelen, maar blijkt vaak tijdens het planproces vast te lopen op tijd of bereidwilligheid.																
Bewijs werking instrument	+	De methode is opgezet aan de hand van wetenschappelijke en beproefde kennis, en eenmaal uitgebreid getoetst in de praktijk.																
Uitvoerder	Bij voorkeur een aparte aandachtsfunctionaris binnen een planteam, met kennis van ontwerpprocessen én gezondheidsbevorderende omgevingskwaliteiten.																	
Kosten	Kan misschien gratis aangeboden worden door regionale GGD. Anders hangen kosten sterk samen met de deskundigheid en tijd die in een planteam aanwezig zijn, en dus met de eventueel extra aan te trekken specialisten of projecttrekker.																	
Doorlooptijd	Een half tot een heel jaar.																	
Bron	RIVM, 2005																	
Informatie	Handleiding Bewegingsbevorderende en veilige wijken. Opgesteld door RIVM in opdracht van Ministeries VROM en VWS, 2006. Te downloaden van www.rivm.nl en www.ggd Kennisnet.nl																	

Titel	Handreiking Milieukwaliteit in de leefomgeving MILO																	
Korte beschrijving	<p>Deze handreiking geeft aan hoe milieu-ambities gebiedsgericht kunnen worden vastgesteld, in combinatie met leefomgevingskwaliteit. Het instrument is erop gericht in een gebied uiteenlopende ambities op elkaar af te stemmen en tegen elkaar af te wegen, en daaraan voorafgaand doelgericht te inventariseren wat de functies, kenmerken en mogelijkheden van een gebied zijn.</p> <p>Het zogenaamde milieuprofiel van een gebied komt tot stand langs een weg van bewuste stappen, waarin extra aandacht wordt gevraagd voor met name milieuhygiënische en duurzaam bouwen-aspecten. Zo wordt aangestuurd op het ontwikkelen van een visie en het organiseren van de bijbehorende benodigde kennis voor een project. Via milieu-aspecten als luchtkwaliteit en geluid komen vanzelf enkele (lichamelijke) gezondheidsaspecten aan bod. Daarnaast is MILO gericht op het afstemmen van milieu op andere omgevingskwaliteiten, waarbij meer sociale en mentale aspecten van gezondheid aan bod kunnen komen.</p>																	
Sector	Stedenbouw																	
Schaalniveau	Regio, gebied, wijk																	
Projectfase	Alle fasen (met uitzondering van realisatie).																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
[Deel]aspecten	In principe kunnen alle (deel)thema's aan bod komen, maar de methode is vooral gericht op het complex 'milieu, ecologie en duurzaamheid'.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Via diverse milieuthema's kunnen uiteenlopende, met name lichamelijke gezondheidseffecten worden bereikt.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	MILO gaat in het algemeen over gebieden en wijken.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	De heldere proceslijn versterkt de kans, maar betrokkenen zouden uiteindelijk voor beperkte ambitieniveaus kunnen kiezen.																
Bewijs werking instrument	+	Er zijn beschrijvingen van diverse projecten, waaruit succes in verschillende mate blijkt.																
Uitvoerder	Medewerkers milieu van gemeenten, provincies en waterschappen.																	
Kosten	De handreiking is gratis te downloaden.																	
Doorlooptijd	Geen/nauwelijks extra tijdbeslag ten opzichte van gangbaar planproces. Zou zelfs proces kunnen versnellen, door systematische manier van werken.																	
Bron	Ontwikkeld door TNO/MEP, in opdracht van VROM, IPO, VNG en UvW. LOGO heeft model gestaan voor MILO.																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • Handreiking Milieukwaliteit in de leefomgeving (MILO) – Werken aan gebiedsgericht maatwerk. VNG, Den Haag, 2004. • www.vrom.nl > Leefomgevingskwaliteit • www.vng.nl: onder meer voorbeeldprojecten MILO. • www.senternovem.nl > Instrumentenpalet duurzaam bouwen. 																	

Titel	Health Impact Assessment HIA in het Nederlands: Gezondheidseffectedchatting GES (uitgebreid)																	
Korte beschrijving	Met een Health Impact Assessment kan worden berekend welke (volks)gezondheidseffecten kunnen worden verwacht als gevolg van bepaald voorgenomen overheidsbeleid, met het doel dat dit beleid wordt bijgesteld op grond van de bevindingen. Het kan in principe om beleid in alle overheidssectoren gaan, maar wordt hier toegespitst op beleid en plannen voor het realiseren en beheren van de fysieke omgeving: Omgevingsplan, Bestemmingsplan, Wijkrichtingsplan, Woonvisie, Woonruimteverdeling, Speelruimteplan, en bijvoorbeeld ook voor plannen voor uitbreiding van een luchthaven, de aanleg van nieuw land, e.a. Bij HIA wordt ervan uitgegaan dat beleidsmakers te overtuigen zijn van wetenschappelijk gefundeerde kennis. In de praktijk blijkt dat beleidsveranderingen meestal pas volgen als beslissers al streven naar gezondheidsverbeteringen, en als de studie vanuit dat streven is geïnitieerd. De kans van werkelijke beleidsbeïnvloeding wordt bovendien verhoogd door de studie niet alleen binnen wetenschapskamers uit te voeren, maar door de informatie op maat, in onderdelen, aan te leveren bij de verschillende ontwikkelingsstappen van een beleids- of projectplan. Een ideaalsituatie is dat onderzoekers meelopen in het planteam, samen met beleidsmakers en praktijkdeskundigen.																	
Sector	Alle																	
Schaalniveau	Alle (beleid)																	
Projectfase	Inventarisatiefase, evaluatiefase Kan ook worden uitgebreid naar model met kennisinput in alle planfasen.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
[Deel]aspecten	In principe kunnen alle denkbare domeinen/maatregelen worden doorgerekend, maar per traject zullen er dat in het algemeen slechts een beperkt aantal zijn.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	afhankelijk van de keuze van onderwerp; de aandacht zal waarschijnlijk wel uitgaan naar relevante gezondheidsonderwerpen.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Afhankelijk van de reikwijdte van het beleid waarop de GES wordt toegepast.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Een gedetailleerde argumentatie voor bepaalde effecten leidt niet vanzelfsprekend tot bijstelling van ambities of prestaties.																
Bewijs werking instrument	+	Er zijn meerdere proefschriften gewijd aan de uitvoering, de beschrijving en de beoordeling van gezondheidseffectedchattingen.																
Uitvoerder	Gezondheidsonderzoeker																	
Kosten	Afhankelijk van of het initiatief binnen of buiten het onderzoeksinstituut is ontstaan, en afhankelijk van de scope / het aantal aspecten van onderzoek.																	
Doorlooptijd	Maanden tot jaren.																	
Bron	Er is geen eigenaar van het principe HIA/GES. In Nederland zijn de belangrijkste ontwikkelaars: Erasmus MC (Rotterdam), RIVM (de Bilt) en TNO (Delft).																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • Maten van gezondheidseffecten. Gezondheidsraad, Den Haag, 2007. Te downloaden van www.gr.nl. • The politics of healthy policies. Met Nederlandse samenvatting. M. Bekker, Eburon/Erasmus MC, Delft/Rotterdam, 2007. • Quantitative Health Impact Assessment – an exploration of methods and validity. Met Nederlandse samenvatting. J.L. Veerman, Rotterdam, 2007. • Het Maatschappelijk Harder, programma van SEV vanaf 2006, www.sev.nl. • Gezondheidseffectedrapportage (GER) bij de Nota "Mensen Wensen Wonen" van het Ministerie van VROM, 2001. 																	

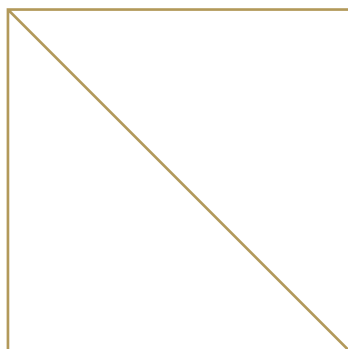
Titel		Kinder Straat Scan KiSS (3.0)																
Korte beschrijving	<p>KiSS is een vragenlijst waarmee onderzocht kan worden hoe kindvriendelijk een bepaalde straat is. Gemeten wordt hoe geschikt de straat is om te lopen, te fietsen en te spelen. Daarbij komen aspecten van veiligheid, functionaliteit en belevingskwaliteit aan bod, voor kinderen en voor andere niet-gemotoriseerde weggebruikers. Aan de invulling van de vragenlijst gaat in principe al een proces vooraf, waarin het belang van een kindvriendelijke inrichting benadrukt wordt. De antwoorden leggen gebreken in de inrichting van de straat bloot en leiden tot discussies over verbeteringen. Alle ideeën kunnen bekend worden gemaakt in de buurt, aan de gemeente en eventueel aan de pers, en zo een opmaat vormen voor het veiliger en vriendelijker maken van straten in een buurt. Gezondheidseffecten zijn er bijvoorbeeld in de vorm van preventie van ongevallen, motorische en sociale ontwikkeling. Het terugdringen van autoverkeer zal enige vermindering van luchtvervuiling en geluidhinder tot gevolg hebben op het kleine schaalniveau van de straat of de buurt. Gezondheidseffecten zullen daarbij moeilijk aanwijsbaar zijn, maar bij gevoelige groepen kan wel degelijk sprake zijn van afname van (de ernst van) klachten. De controle die bewoners met dit instrument kunnen uitoefenen is een positieve gezondheidsfactor op zich. Het instrument is bedoeld voor uitvoering door volwassenen, maar het is mogelijk ter aanvulling ook kinderen te betrekken bij het onderzoek.</p>																	
Sector	GWW																	
Schaalniveau	Straat en buurt																	
Projectfase	Bestaande situaties, beheer- en onderhoudsfase. Initiatiefase bij renovatie/herstructurering woonomgeving																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	<p>Hoeveelheden en snelheden van verkeer van diverse modaliteiten, straatprofiel en maatvoering van delen daarvan, (fiets)parkeergelegenheid en kosten daarvan, openbaar/collectief/privé-ruimtes, zichtlijnen, overzicht, toezicht, verlichting, zonzijden, verkeerslichten, markeringen, zitgelegenheid, afval, zwerfvuil, aantrekkelijkheid, speelaanleidingen, openbaar groen, verbindingen met speelpleinen e.d. Ook: participatie, eigen invloed.</p>																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Verkeersongevallen, valincidenten, diabetes, obesitas, eenzaamheid, motorische en sociale ontwikkeling, luchtwegziekten, stress/hinder																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Straat, buurt																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Instrument wordt in principe ter hand genomen wanneer draagvlak voor ingrepen al groot is.																
Bewijs werking instrument	+	Opgesteld door deskundigen, maar geen (wetenschappelijke) evaluaties beschikbaar. De praktijkervaring is positief.																
Uitvoerder	Bewoners/ouders, bijvoorbeeld samen met opbouwwerker, buitenruimte-ontwerper van de gemeente, eventueel ondersteund door iemand die ervaren is met het instrument.																	
Kosten	Bij zelf doen met behulp van boekje van Veilig Verkeer Nederland: geen kosten.																	
Doorlooptijd	Invullen voor de eerste keer, in een kleine groep: twee tot drie uur.																	
Bron	Ontwikkeld door een werkgroep in relatie tot de conferentie Childstreet 2005, met steun van 3VO/Veilig Verkeer Nederland en de Fietsersbond. Uitgave Veilig Verkeer Nederland, 2007.																	
Informatie	<p>Werkgroep / conferentie: www.urban.nl en email KiSS@urban.nl. Uitgave Veilig Verkeer Nederland, Huizen, www.veiligverkeernederland.nl (zie ook 'Straatspeeldag/KiSS junior') en tel. 035 - 524 88 00. Deze organisaties houden ook een archief bij van resultaten van uitgevoerde scans.</p>																	

Titel	Kosten van duurzame uitbreidingsplannen KODUP																		
Korte beschrijving	<p>De KODUP-methode kan inzicht verschaffen in de manier waarop kosten en opbrengsten van de (her)ontwikkeling van een gebied over meer partijen en een langere termijn te verdelen zijn. Op deze manier kunnen hogere aanvangs- of investeringskosten - als gevolg van hoge ambities voor milieu en gezondheid - mogelijk gemaakt worden. Door de systematiek kan blijken dat bepaalde kwaliteiten op termijn juist leiden tot kostenbesparingen voor de gemeente of andere betrokken partijen.</p> <p>In vervolg op de rekenmethode en het kostenoverzicht van KODUP, kunnen partijen met elkaar in gesprek komen over elkaars (financiële) voor- en nadelen. Het instrument is vooral van toepassing voor ontwikkelingscombinaties waarbij de gemeente een belangrijke betrokkene is.</p> <p>De methode is binnen duurzame stedenbouw en duurzaam bouwen een beetje op de achtergrond geraakt, maar hetzelfde principe zou opnieuw toegepast kunnen worden voor het afwegen van investeringen in maatregelen ten gunste van gezondheid. Wel is daarvoor vereist dat de 'bibliotheek' of 'catalogus' van maatregelen wordt aangevuld.</p>																		
Sector	Stedenbouw. GWW-bouw																		
Schaalniveau	Gebied, wijk, buurt																		
Projectfase	Besluitvormingsfase																		
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF	
[Deel]aspecten	In principe kan de systematiek op alle onderwerpen worden toegepast. In de KODUP-deelinstrumenten zijn vooral duurzaam bouwen-aspecten uitgewerkt.																		
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Zeer uiteenlopende effecten kunnen in aanmerking worden genomen.																	
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	De plannen hebben een schaal van buurt tot wijk/gebied.																	
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Er kan weerstand bestaan tegen een uitgebreide rekenexercitie, en verevening van kosten is geen vanzelfsprekende zaak																	
Bewijs werking instrument	+	Er zijn meerdere projecten begeleid met KODUP																	
Uitvoerder	Gemeente, ontwikkelaar (planteam)																		
Kosten	Afhankelijk van grootte en complexiteit van het plan.																		
Doorlooptijd	Loopt parallel aan planproces; kan voor enkele weken extra plantijd leiden.																		
Bron	Oorspronkelijk: gemeenten Amsterdam en Rotterdam. VNG, Den Haag, 1997.																		
Informatie	Kosten van duurzame uitbreidingsplannen (Kodup). H. Bueno de Mesquita. VNG, Den Haag, 1997. Niet meer verkrijgbaar. www.senternovem.nl > Publicaties.																		

Titel	Leefbaarheidsmonitor Lemon																	
Korte beschrijving	<p>Leefbaarheid betekent de waardering die bewoners hebben voor hun leefomgeving. De waardering hangt niet alleen af van de feitelijke voorzieningen en kwaliteiten in een gebied, maar ook van de individuele voorkeuren en behoeftes van de bewoners. Daarmee worden kwaliteiten en voorzieningen opgespoord die goed zijn voor de gezondheid, of die daar goede voorwaarden voor zijn.</p> <p>Leefbaarheidsonderzoek voegt de waardering van alle bewoners van een gebied samen. De leefbaarheidsmonitor Lemon drukt het oordeel van bewoners uit in rapportcijfers voor dertien deelaspecten en voor het totaal. Het instrument is gedigitaliseerd, wat het goed mogelijk maakt het verloop van het oordeel van bewoners over de jaren heen systematisch te beschouwen, of wijken onderling te vergelijken. Doordat ook uitgevoerde maatregelen kunnen worden geregistreerd, is het mogelijk conclusies te trekken over welke maatregelen in welke situatie het beste werken.</p>																	
Sector	S, W, GWW																	
Schaalniveau	Wijk, buurt. Indien seriematig toegepast: stad/gemeente																	
Projectfase	Kan in principe op elk moment worden geïnitieerd, maar is het meest relevant voorafgaande aan een voorgenomen renovatie, herstructurering of dergelijke, of ná ingrepen, om te kijken of beoogde effecten gerealiseerd zijn.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	De monitor is gericht op diverse aspecten, maar met een beperkte set aan indicatoren. Onderwerpen zijn sociale cohesie, veiligheid(sbeleving), schoon en heel, geluidshinder, parkeren, zwerfvuil, groen en speelvoorzieningen e.a.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Dit instrument brengt relevante en soms ook ernstige gezondheids-problemen en kansen in kaart, maar doet er op zich niets aan.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	buurt/wijk ('alle' bewoners).																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Waarderingsonderzoek op zich levert weinig extra omgevingskwaliteit of gezondheid op. Het is wel een impuls voor nieuw beleid.																
Bewijs werking instrument	+	Lemon is een erg goed gedocumenteerd instrument.																
Uitvoerder	Onderzoeks- en adviesbureau RIGO. Er zijn wel andere adviesbureaus die leefbaarheidsaspecten kunnen onderzoeken, maar dan is dit niet volgens de exacte methode Lemon, en dus ook niet vergelijkbaar met Lemon-resultaten van eerder uitgevoerde onderzoeken.																	
Kosten	Afhankelijk van gebiedsgrootte en aantal geëquëteerden in een monitoring.																	
Doorlooptijd	Afhankelijk van omvang van de monitor en aanbod van het onderzoeksbureau.																	
Bron	Ontwikkeld door Onderzoeks- en adviesbureau RIGO te Amsterdam, in opdracht van Aedes, koepel van woningcorporaties, 2002.																	
Informatie	www.aedes.nl www.rigo.nl : op de website van RIGO zijn ook diverse publicaties van leefbaarheidsonderzoek te vinden, zowel in stedelijk als meer landelijk gebied.																	

Titel	Lokale Geluids- en Omgevingsplannen LOGO																	
Korte beschrijving	LOGO is een methode waarmee voor een gebied allerlei kwaliteiten van de leefomgeving worden geïnventariseerd, waarbij er wordt gekeken naar verbeteringsnoodzaak en –mogelijkheden. De methode gaat uit van de lagenbenadering en gebiedsgerichte planvorming. Ambities worden daarbij afgestemd op wat er ter plekke aan kansen en bedreigingen voor gezondheid, milieu en organisaties/bedrijven aanwezig is. De belevingswaarde van bewoners wordt daarbij afgezet tegen de feitelijke kwaliteit van de omgeving. LOGO definieert meer dan twintig gebiedstypen, van hoogstedelijk tot natuurgebied, en van bedrijventerrein tot 'slaapwijk'. LOGO maakt gebruik van gekleurde kaartbeelden en iconen, die de begrijpelijkheid van resultaten bevorderen. De methode doorloopt zeven gestructureerde stappen, van beschrijving gebied tot bepaling van verbeterende maatregelen. Een gebied in ontwikkeling kan vervolgens nog gemonitord worden volgens dezelfde methodiek en parameters. Ten opzichte van andere gebiedsgerichte methodes met gestructureerde stappen, biedt de DCMR met LOGO een erg uitgebreid participatie- en communicatietraject met bewoners en andere belanghebbenden. Dit is op zich al gunstig voor de mentale en sociale gezondheid.																	
Sector	S en daarnaast met name W Kijkt met veel kennis naar invloed van bedrijven en verkeer/infrastructuur																	
Schaalniveau	Gemeente, Zone, Wijk																	
Projectfase	In initiatief- en inventarisatiefase; kan meelopen met hele ontwerpproces.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
[Deel]aspecten	Indien van toepassing worden bij thema's diverse aspecten/indicatoren ingezet. De klassieke milieuthema's (Lucht, Geluid, Bodem, Water, Verkeer) zijn het meest uitgewerkt. LOGO benoemt thema's/aspecten vooral in relatie tot functies.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Met de brede insteek kunnen ook veel aspecten van gezondheid aan bod komen.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Wijk																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	LOGO is een intensief traject, waarvoor partijen terugschrikken. Het instrument is sterk in het traject weten-willen, vooral voor bewoners.																
Bewijs werking instrument	+	Er zijn enkele projectbeschrijvingen beschikbaar																
Uitvoerder	DCMR Milieudienst Rijnmond, in samenwerking met betreffende gemeente (gemeentelijke diensten), eventueel GGD, opdrachtgever, betrokken bedrijven, en bewoners(platforms) e.d.																	
Kosten	Geen/weinig kosten voor geïnteresseerde gemeentes/planteams in het werkgebied van DCMR; daarbuiten advies op basis van offerte – als marktconform onderzoeks- en adviesbureau.																	
Doorlooptijd	Van ca. drie maanden (als kortdurende inventarisatie) tot meer dan een jaar in geval van meelopen met gehele ontwikkel- en participatieproces.																	
Bron	DCMR Milieudienst Rijnmond, 2002																	
Informatie	DCMR Milieudienst Rijnmond, Schiedam, tel. 010 – 246 80 00, www.dcmr.nl, www.logo.nl LOGO is één van de belangrijke onderleggers geweest voor MILO, zie instrumentenblad 'Handreiking MILO' en www.vrom.nl > Leefomgeving.																	

Titel	Milieu in Ruimtelijke Plannen MIRUP																		
Korte beschrijving	<p>Deze methode is gericht op het op de plankaart zetten van milieu, en via die weg ook voor daarmee samenhangende gezondheidsaspecten. Dit gebeurt met technisch/inhoudelijke en met procesadviezen. De onderdelen van de methode zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Planproces: op welk moment moet welk aspect worden ingebracht? • Lagenbenadering: uitgebreide inventarisatie van de omgeving op kenmerken en (on)mogelijkheden, waarbij de omgeving wordt gezien in drie gelijkwaardige lagen die elkaar in opvolging dragen: de onderlaag (bodem, water, groen), de netwerklaag (infrastructuren) en de occupatielaag (bebouwing en ruimtegebruik). • Gebiedstypen: elf typen met varianten, gebaseerd op de typologie van LOGO. • Maatregelen, ingedeeld naar (deel)thema's. <p>Hiernaast is er nog een onderdeel dat gaat over integraal kwaliteitsdenken, als schakel tussen de verschillende stappen.</p> <p>Deze methode is een vorm van gebiedsgericht werken, waarbij het plangebied extra zorgvuldig wordt bekeken. In landelijk gebied wordt meer prioriteit gegeven aan de zorg voor de onderlaag, terwijl in hoogstedelijk gebied vooral wordt gekeken naar mogelijkheden bebouwing en gebruik uit te buiten. In woon- en verblijfsgebieden komen ook enkele sociale aspecten van gezondheid aan bod.</p> <p>De methode is door TNO Inro en Dauvellier Planadvies ontwikkeld voor de negen gemeentes van het Stadsgewest Haaglanden. Het Ministerie van VROM heeft een vervolgoopdracht gegeven om de methode landelijk te kunnen presenteren. Hier werkte ook MoceaN aan mee. Het resultaat is de website www.ruimtexmilieu.nl, waarop de methode uitgebreid beschreven wordt, en waar links aanwezig zijn met praktijkvoorbeelden en relevante beleidsstukken.</p>																		
Sector	Stedenbouw, GWW																		
Schaalniveau	Regio, gemeente, wijk, zone																		
Projectfase	Inventarisatie, definitie- en ontwerpfase. Kan ook in gebruiks- en revitalisatiefase worden ingezet.																		
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF	
(Deel)aspecten	Bodemkwaliteit, bodemvervuiling, morfologie, waterlopen, ecologische structuren, beschermde planten- en diersoorten, cultureel erfgoed, identiteit, waterlopen, tracés van (spoor)wegen, fietspaden en andere infrastructuur, luchtkwaliteit, geur, geluidhinder, (multifunctioneel) ruimtegebruik, e.a.																		
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Vooral waar meer mensen aanwezig zijn zullen gebruiks- en belevingskwaliteiten meer en expliciet aandacht krijgen.																	
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	In principe voor het niveau van de wijk of hoger.																	
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Gebiedsgericht werken is actueel. Door de uitgebreidheid en extra kosten van inventariseren worden partijen soms ontmoedigd.																	
Bewijs werking instrument	+	Rondom gebiedsgericht werken bestaan er al evaluaties. Er zijn ook beschrijvingen van plannen specifiek ontwikkeld volgens MIRUP.																	
Uitvoerder	Aan de hand van de handreiking: projectleiders R.O. en Milieu van gemeentes. Gespecialiseerde adviseur: TNO Inro en Dauvellier Planadvies.																		

Titel	Milieu in Ruimtelijke Plannen MIRUP
Kosten	De handreiking (via de website) is gratis. Met externe adviseurs: op aanvraag.
Doorlooptijd	De methode kost in de inventarisatiefase wat extra tijd, maar door de uitgebreide kennis over een gebied en de analyse van mogelijkheden, is het in latere planfasen vaak gemakkelijker om benodigde informatie in te voegen of beslissingen te nemen.
Bron	TNO Inro en Dauvellier Planadvies in opdracht van en in samenwerking met Stadsgewest Haaglanden, 2003.
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • De vertaling van MIRUP naar een landelijk bruikbaar instrument is beschikbaar in de vorm van de website www.ruimtexitmilieu, gemaakt door TNO Inro, Dauvellier Planadvies en MoceaN, in opdracht van het Ministerie van VROM. • Dit instrument, gebaseerd op de Lagenbenadering van TNO, heeft overeenkomsten met de ROMBO-tactiek van de gemeente Den Haag, en met de methoden MILO van het Ministerie van VROM en LOGO van DCMR Milieudienst Rijnmond.

Titel	Milieumaximalisatiemethode MMM																	
Korte beschrijving	MMM is een methode voor stedenbouwkundige planvorming, waarbij milieu-ambities leidend zijn voor het ontwerp. In een vroeg stadium wordt er uitgebreid geïnventariseerd wat de kenmerken en (on)mogelijkheden van de locatie zijn. Daarna wordt voor elk milieuthema apart bestudeerd hoe het maximaal tot z'n recht zou kunnen komen. Daarna wordt bekeken hoe het mogelijk is de milieuthema's te combineren op een manier die zoveel mogelijk recht doet aan alle afzonderlijke aspecten. De aldus gecreëerde milieukaart wordt als onderlegger gebruikt voor de stedenbouwkundige structuur, waarna alle functies/voorzieningen en andere kwaliteiten worden ontworpen. MMM is vooral gericht op 'klassieke' duurzaam bouwen- en milieuthema's, maar is zeer gemakkelijk uitbreidbaar met deelstudies over thema's die meer op gezondheid of sociale en culturele aspecten gericht zijn. Het proces wordt daarmee wat complexer en kost misschien wat meer tijd, maar het is ook juist mogelijk om op het niveau van het stedenbouwkundige plan gezondheidsaspecten te koppelen aan andere gewenste kwaliteiten.																	
Sector	Stedenbouw Woningbouw en bedrijventerreinen																	
Schaalniveau	Gebied, zone, wijk																	
Projectfase	Initiatief- en inventarisatiefase, definitie- en ontwerpfase.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	Ecologische structuren, recreatief en belevingsgroen, gebiedsgericht waterbeheer, morfologie/accidentatie, bodemkwaliteit, aardwarmte/koelte, warmtenet, afvalsystemen, openbaar vervoer, langzaam verkeerverbindingen, zones met hinder en klachten door verkeer, e.v.a.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Er kan met deze methode zeer ambitieus worden ingestoken.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Buurt/wijk. Methode is ook gericht op gebieden met andere functies dan wonen, en treft dan dus minder mensen.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Op zich een zeer effectieve werkwijze, maar in de praktijk blijkt er niet zo vaak voor dit 'andere' ontwerpproces te worden gekozen.																
Bewijs werking instrument	+	Meerdere goed beschreven planprocessen, maar geen wetenschap-pelijke beschouwing. Technische suggesties wel gefundeerd.																
Uitvoerder	BOOM SI (Delft), en BuildDesk (Delft)																	
Kosten	Per project overeen te komen.																	
Doorlooptijd	Enkele weken of maanden langer dan gebruikelijk stedenbouwkundig inventarisatie- en ontwerpproces.																	
Bron	BOOM –Duijvestein (Delft), 1998.																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • De publicatie "Milieumaximalisatiemethode" is niet meer bestelbaar. • BOOM SI, Delft, tel. 015 – 212 36 26, www.boomdelft.nl. • BuildDesk Delft, tel. 015 – 215 02 15, www.builddesk.nl. • Voorbeeldprojecten onder meer DE Wijk Tilburg, bedrijventerrein Kickersbloem III Hellevoetsluis en Poptahof Delft. • Instrumentenpalet duurzaam bouwen, zie www.senternovem.nl 																	

Titel	Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw																	
Korte beschrijving	<p>De Nationale Pakketten Duurzaam Bouwen (voor een groot deel: opsommingen van allerlei denkbare maatregelen), speelden tegen de eeuwwisseling een belangrijke rol bij de definitie van duurzame plannen, en bij het maken van prestatie-afspraken tussen gemeenten en ontwikkelaars. Doordat er ondertussen veel meer interesse uitgaat naar het stellen van ambities op maat, per gebied of project, zijn de Pakketten op de achtergrond geraakt.</p> <p>Het Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw was - naast het aanreiken van maatregelen bij vele thema's - altijd al gericht op het beschrijven van processen en geslaagde projectvoorbeelden, en kan dus nog steeds als goede informatie- en inspiratiebron dienen bij de inbreng van kwaliteit in ruimtelijke plannen. Het boek is niet meer verkrijgbaar, maar grote delen zijn digitaal beschikbaar. De beroepsverenigingen BNSP en NVTL (stedenbouwkundigen, planologen en landschapsarchitecten) hebben in 2005 een boek uitgegeven: "Duurzame Stedenbouw – perspectieven en voorbeelden", dat wel het vervolg van het Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw wordt genoemd.</p> <p>In het oude en in het nieuwe boek zijn er dus per definitie géén blauwdrukken voor goede plannen voor waar dan ook in Nederland, maar zijn er zowel technisch/inhoudelijk als voor het proces uiteenlopende suggesties uitgewerkt, waaronder relevante wetgeving, beleid en juridische aspecten. De ambities en maatregelen spelen als eerste in op milieu en ecologie, maar er is ook veel aandacht voor gezondheidsaspecten (veiligheid, leefbaarheid, andere maatschappelijke waarden) en de integratie van alle kwaliteiten.</p>																	
Sector	Stedenbouw en GWW																	
Schaalniveau	Van streek tot buurt																	
Projectfase	Met name van initiatief, via definitie, tot en met de ontwerpfase.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	Naast integraal en conceptueel werken is er ook aandacht voor veel details en bijzondere prestaties. Enkele thema's krijgen wat minder aandacht.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	In principe kan er met de suggesties bijzonder gepresteerd worden, maar gezondheid is in het algemeen geen rechtstreeks doel.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	In alle adviezen en voorbeelden zijn ook het regionale schaalniveau en het dichtbevolkte gebied uitgewerkt.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Hoewel het gebruik vrijblijvend is, gaat er inspiratie en motivatie vanuit, en zijn er praktische suggesties voor 'beren op de weg'.																
Bewijs werking instrument	+	Er zijn geen wetenschappelijke beschouwingen, wel lokale evaluaties van het NPDS, en (overzichten van) goed gedocumenteerde plannen.																
Uitvoerder	Stedenbouwkundige met kennis van milieu en gezondheid en met ervaring in brede planteamen en participatieprocessen.																	
Kosten	De gerichte aandacht voor duurzaamheid in brede zin hoeft niet of nauwelijks tot extra kosten te leiden, wanneer vanaf het begin van het proces enthousiaste deskundigen worden betrokken. Bepaalde keuzes kunnen ook kosten besparen, met name rondom bouwrijp maken of inrichting en onderhoud/ gebruik buitenruimte.																	

Titel	Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw
Doorlooptijd	Zoals een gangbaar proces van ruimtelijke ordening en stedenbouw; wellicht wat extra weken of maanden voor specifieke deelstudies en voorbereidingen van de uitvoering. Duurzame keuzes kunnen leiden tot minder werkzaamheden voor bouwrijp maken, en in deze zin tot tijdswinst.
Bron	Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw: opgesteld door Bureau Nieuwe Gracht in opdracht van SEV en Novem en uitgegeven door het Nationaal DuBo Centrum, 1999. Boek Duurzame Stedenbouw: opgesteld door BNSP en NVTL in opdracht van Ministerie van VROM, SEV, SenterNovem en Habiforum, 2005.
Informatie	Informatie (infoblad, digitale delen, projectbeschrijvingen) over het NPDB-S: zie www.duurzaambouwen.senternovem.nl > Instrumentenpalet duurzaam bouwen. Duurzame Stedenbouw (Sustainable urban design) – perspectieven en voorbeelden. F. Adriaans e.a., Blauwdruk Uitgeverij, Wageningen, 2005.

Titel	Normering buitenspeelruimte (Rotterdam)																	
Korte beschrijving	Een gemeente kan eigen normen opstellen voor buitenspeelruimte, met het streven elke wijk te laten voldoen aan die normen. De norm zou beperkt kunnen gaan over de hoeveelheid ruimte op het maaiveld, die voor buitenspelen beschikbaar moet zijn, maar kan ook ingevuld worden met allerlei aanvullende kwantitatieve en kwalitatieve eisen, van wijkniveau tot en met details van speelelementen. Er kan gedifferentieerd worden naar verschillende woonmilieus of gebiedstyperingen. De Normering Buitenspeelruimte Rotterdam omvat de meest basale aspecten die aan buitenruimte, school en sociale omgeving gesteld moeten worden, zodat er goede voorwaarden zijn voor het buitenspelen van kinderen tot en met de basisschoolleeftijd. De methode is getest in 2005 en 2006, en vervolgens in 2007 vastgesteld. Bij het maken van (her)inrichtingsplannen voor wijken geldt de normering als leidraad, waarbij bepaalde aspecten eventueel in het Bestemmingsplan kunnen worden vastgelegd. Bestaande wijken worden elke twee jaar aan de normen getoetst. Inzicht in de situatie kan ertoe leiden dat bepaalde wijken actief worden aangepakt, via onderzoek, beleid en praktische ingrepen. Uiteindelijk leidt dit tot een complex aan gezondheidsbevorderende kwaliteiten, vooral voor kinderen, maar met zij-effecten voor ouders en andere bewoners van een wijk.																	
Sector	GWW, S																	
Schaalniveau	Wijk, buurt, plein, straat																	
Projectfase	Initiatieffase, ontwerpfase, beheerfase																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
[Deel]aspecten	Rotterdam: grootte van sport- en speelplekken, breedte van trottoirs, ligging ten opzichte van woningen, zon en schaduw, parkeren, milieuhygiëne.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Obesitas, diabetes, hart- en vaatziekten, luchtwegziekten, motorische en sociale ontwikkeling.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Buurt/wijk – alle kinderen (en hun ouders)																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Goede kansen door beleidsmatige verankering, op den duur ook in bestemmingsplannen, in combinatie met aandachtsfunctionarissen.																
Bewijs werking instrument	+	Het is aannemelijk dat een normering voor speelruimte ongeveer zal worden opgevolgd als andere ruimtenormen (bijv. parkeren, water).																
Uitvoerder	Gemeente, planteams, eventueel ook wijkraden e.d. Eventueel met behulp van externe deskundige.																	
Kosten	Hoewel de implementatie in plannen en de gemeentebrede toetsing tijd kosten, kan de toepassing van deze methode worden gezien als onderdeel van beleid en bestaande formatie.																	
Doorlooptijd	Structureel, meerdere politieke cycli binnen een gemeente. Toetsing van een wijk kost enkele weken tot enkele maanden, inclusief rapportage																	
Bron	Gemeente Rotterdam: Dienst Sport & Recreatie, GGD Rotterdam-Rijnmond en Dienst Stedenbouw, Verkeer en Wonen (dS+V), 2006.																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • Infobank "Opgroeien in Rotterdam" • Gezinnen gezocht, wijken in de aanbidding – procesbeschrijving en voorstellen voor een kindvriendelijker Rotterdam, 2007. ISBN/EAN 978-90-804369-8-5. • www.ruimtevoordejeugd.nl. 																	

Titel	PPP-tool (PPP = People, Planet, Profit)																	
Korte beschrijving	De PPP-tool kan gebruikt worden bij het maken van afwegingen bij de vorming (vooraf) of toetsing (na het opstellen) van beleid, op aspecten van duurzaamheid in zeer brede zin, inclusief de uiteenlopende velden van gezondheid. Het instrument is bedoeld voor het aanzwengelen van een groepsdiscussie. Dit gebeurt onder meer door gebruik te maken van een draaischijf, waardoor alle deelnemers spelenderwijs aan bod komen. Wanneer de PPP-tool gebruikt wordt in teams die werken aan beleid op het gebied ruimtelijke ordening, bouwen en wonen, komen vanzelf alle relaties van dit beleid met allerlei sociaal-culturele, economische en ecologische aspecten aan bod, zowel voor de korte termijn en ter plekke, als voor de lange termijn en elders. Hebben betrokkenen weinig kennis rondom duurzaamheidsaspecten, dan komen onderwerpen algemeen en associatief aan bod; wanneer er specialisten aan tafel zitten, kan er sprake zijn van diepgang, en van veel kennisuitwisseling onderling. Dit is een grote meerwaarde van de methode, ten opzichte van een (individuele) schriftelijke raadpleging van deskundigen/betrokkenen, over een concept-beleidsdocument. De tool reikt een stappenmethode aan, om alle verzamelde gedachten te ordenen, en er prioriteiten en realisatiekansen bij te bepalen.																	
Sector	Alle (beleid)																	
Schaalniveau	Alle (beleid)																	
Projectfase	In initiatiefase van beleidsvorming. Kan ook gebruikt worden voor toetsing van (definitief) concept van beleid, dus voor eventuele bijstelling.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	In principe alle, al reikt de methode zelf niet de onderwerpen aan. Diepgang en details komen vooral op tafel in het geval diverse deskundigen 'meedraaien'.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Zeer uiteenlopende gezondheidsaspecten zouden onderwerp kunnen worden, maar gezondheid kan ook naar de achtergrond gaan.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Beleed kan betrekking hebben op een gemeente, regio, provincie of land. Maar PPP kan ook worden toegepast in een bedrijf of buurt.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Het instrument is sterk in bewustwording en inspiratie. Een vertaling naar concrete maatregelen vindt niet vanzelfsprekend plaats.																
Bewijs werking instrument	+	Er is nog weinig ervaring met het instrument.																
Uitvoerder	Beleidsmakers, eventueel ondersteund door een procesbegeleider, op het snijvlak van duurzaamheid en communicatie.																	
Kosten	Bij zelf doen: gratis; met behulp van materiaal dat het ministerie van VROM ter beschikking stelt. Organisatie/leiding workshop: vanaf ca. € 2.500,-; een en ander afhankelijk van uitbreiding met rapportage, verwerking in beleidsstukken en dergelijke. Daarnaast rekening houden met eventuele vergoedingen voor het betrekken van deskundigen.																	
Doorlooptijd	Voor de workshop zelf: een dagdeel. Verwerking van resultaten in beleidsstuk kan gezien worden als regulier traject.																	

Titel	PPP-tool (PPP = People, Planet, Profit)
Bron	Cailin Partners, in opdracht van Ministerie van VROM, april 2006
Informatie	<ul style="list-style-type: none">• Ministerie van VROM (opdrachtgever), Actieprogramma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (ADO): www.vrom.nl/pagina.html?id=10751.• Cailin Partners te Arnhem: www.calinpartners.nl, tel. 026 – 848 11 62.

Titel	Ruimtelijke Ordening en Milieu Beleidsontwerp ROMBO-tactiek																	
Korte beschrijving	<p>ROMBO is een uitgebreid besluitvormingsmodel voor alle fasen van het planproces. Het is een tactisch middel om van strategisch naar operationeel beleid te komen, op het gebied van duurzame ruimtelijke ordening en duurzaam bouwen. De tactiek bestaat uit een procedure met negen stappen, gegroepeerd in drie fasen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beeldvorming: technische haalbaarheid, mede in relatie tot de mogelijkheden van interdisciplinaire samenwerking; • meningsvorming: wat vinden betrokkenen gezamenlijk haalbaar, ook in economische zin?; • besluitvorming: maatschappelijke afweging van in te zetten middelen in relatie tot de beoogde prestaties/doelstellingen. <p>ROMBO kan worden toegepast op het niveau van een Omgevingsplan of Bestemmingsplan, maar ook voor een uitvoeringsplan voor een specifiek project (gebouw of buitenruimte).</p> <p>In workshops geven alle belanghebbenden van een planproces invulling aan wat duurzaamheid voor dat specifieke proces of project betekent. Zij geven dus aan welke milieu- en andere omgevingsaspecten relevant zijn. Gezondheid kan daarbij als belangrijk uitgangspunt worden genomen, maar kan ook beperkt blijven tot een impliciet afgeleide van milieuprestaties.</p>																	
Sector	Ruimtelijke Ordening, Stedenbouw, GWW woningbouw, utiliteitsbouw																	
Schaalniveau	Van stadsregio tot wijk/buurt en project																	
Projectfase	Beslaat in principe alle projectfasen. Meest nadruk op inventarisatie- en definitiefase.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	Voor meerdere thema's uitgebreid en gedetailleerd; per project verschillend.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Met deze methode kan ambitieus worden ingestoken. Gezondheid is echter geen eerste oogpunt, en kan op de achtergrond raken.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Instrument is van toepassing op grote en kleine plangebieden/ projecten.																
Beïnvloed.kans instrument	0/+	Op zich een sterk participatie- en besluitvormingsmodel. Het risico is dat betrokkenen deze innovatieve werkvorm vermijden.																
Bewijs werking instrument	+	De methode is toegepast/getest bij meerdere projecten in Den Haag, en er is een proefschrift verschenen met een uitgebreide analyse.																
Uitvoerder	Cobalt Create Company, Delft, voor gemeente of interdisciplinair planteam.																	
Kosten	Op aanvraag																	
Doorlooptijd	Toepassing van de methode vraagt bij enkele processtappen enkele weken of maanden extra tijd.																	
Bron	Cobalt Create Company, 1999.																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • ROMBO tactiek – ontwikkeling van een organisatiemethode voor realisatie van energieneutrale woningbouw in Nederland. Proefschrift, Bouwstenen 90. C.M. Ravesloot. TU Eindhoven, 2005. Het proefschrift is te downloaden van www.duurzaambouwen.senternovem.nl > Publicaties. • Voorbeeldprojecten Den Haag: Vlamloze herstructureringswijk Spoorwijk en Zeewatercentraleverwarmingswijk Duindorp. • Cobalt Create Company, tel. 06 – 16 91 06 60. 																	

Titel	Sterrenmethode voor duurzaam en gezond bouwen + verwijzing naar DCBA-methode																	
Korte beschrijving	<p>De Sterrenmethode is een instrument waarmee ambities kunnen worden bepaald voor duurzaam en gezond bouwen, in elk type plan- of bouwproject (nieuwbouw en renovatie), en elke keer weer anders. Betrokken partijen komen aan de hand van de methode tot een overzichtelijke selectie uit alle denkbare kwaliteiten van de gebouwde omgeving (ten gunste van mens en milieu).</p> <p>Er is gekozen voor een indeling in achttien thema's, op te vatten als prestatievelden voor milieu en gezondheid. Hiermee is de Sterrenmethode breder dan de DCBA-methode voor duurzaam bouwen, die als voorbeeld diende. Hiervan zijn overgenomen het werken met ambitieniveaus en de mogelijkheid een 'profiel' op te stellen van beoogde (vooraf) of gerealiseerde (achteraf) prestaties.</p> <p>Bij het doorlopen van de Sterrenmethode, bijvoorbeeld in een workshop of een schriftelijke inventarisatie, worden thema's benoemd waarvoor betrokkenen goede kansen zien en waarvoor ze zich samen willen inzetten. Vervolgens worden die uitgewerkt in prestatiedoelstellingen en concrete maatregelen, deels in de workshop, deels erna – door adviseurs. Keuzes worden gemaakt aan de hand van technische en financiële omstandigheden, maar juist ook op basis van persoonlijke voorkeur van beslissers en adviseurs, en van de beschikbaarheid van deskundige en gemotiveerde mensen.</p>																	
Sector	Alle																	
Schaalniveau	<p>Voornamelijk voor wat grotere projecten, met complexe opgaven en diverse betrokken partijen. Is wel bruikbaar voor een woonhuis of ander klein project.</p>																	
Projectfase	<p>Initiatief-, inventarisatie en definitiefase, en voor evaluatie/monitoring. Voorbereiding programma van eisen en ontwerpopdracht.</p>																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	In principe alle; geen accenten vooraf																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Instrument is gericht op zeer uiteenlopende en relevante gezondheidseffecten. Keuze is afhankelijk van betrokkenen.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	De methode kan worden toegepast op een wijk, buurt of complex/gebouw.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Door vrije keuze door planteam/betrokkenen is motivatie voor uitwerking aanwezig. Vertaling in maatregelen is niet gewaarborgd.																
Bewijs werking instrument	+	Er zijn al veel plannen geëvalueerd waarbij bijzondere prestaties zijn geleverd na toepassing van de DCBA- of de Sterrenmethode.																
Uitvoerder	Adviseur duurzaam/gezond bouwen, van gemeentelijke/regionale gezondheids- of milieudienst, of van een adviesbureau. Kan in principe ook door een projectleider of projectteam zelf uitgevoerd worden.																	
Kosten	<p>Workshop met verslag en adviesrapportage: ca. € 5.000,--.</p> <p>Voor projecten in het gebied van de GGD Rotterdam-Rijnmond: gratis.</p>																	
Doorlooptijd	<p>Workshop: van idee/opdracht tot rapportage twee tot drie maanden.</p> <p>De workshop zelf duurt één dagdeel, eventueel twee.</p>																	

Titel	Sterrenmethode voor duurzaam en gezond bouwen + verwijzing naar DCBA-methode
Bron	GGD Rotterdam – Rijnmond, oorspronkelijk in samenwerking met DCMR Milieudienst Rijnmond en Erasmus MC Rotterdam, 2003. DCBA-methode: Adviesbureau BOOM, Delft, 1998.
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • GGD Rotterdam-Rijnmond, cluster Milieu & Hygiëne, tel. 010 – 433 98 94, www.ggd.rotterdam.nl > Milieu & Hygiëne > Publicaties > gezond bouwen. • Praktijkboek Gezonde Gebouwen, cahier “Ambities bepalen met de Sterrenmethode”, uitgave ISSO/SBR, www.gezondegebouwen.nl. • Lindeman, L. e.a. Een Healing Environment - Intentiedocument duurzaam en gezond ontwikkelen Erasmus MC / Hoboken, 2003. • DCBA-methode van Adviesbureau BOOM, www.boomdelft.nl, tel. 015 – 2123626.

Titel	URBIS (III)																	
Korte beschrijving	URBIS is een rekenmodel voor het in beeld brengen van milieukwaliteiten van een bepaald gebied. Met URBIS kan zeer verfijnd worden gerekend aan meerdere factoren, zoals externe veiligheid, emissies van wegverkeer (lucht, geur, geluid), geluid en trillingen van railverkeer, verspreiding van verontreinigde lucht en lawaai, aantal gehinderden en de ernst van gezondheidsrisico's. Er kunnen meerdere scenario's worden doorgerekend en met elkaar en met de bestaande situatie worden vergeleken. Berekeningen worden gemaakt aan de hand van beschikbare gegevens over activiteiten door verkeer, bedrijven en andere, die de gemeente moet aanreiken. URBIS is een geografisch informatiesysteem, dus de berekende milieukwaliteit en gezondheidseffecten kunnen gepresenteerd worden in de vorm van kaarten.																	
Sector	Stedenbouw																	
Schaalniveau	Regio, stad, wijk																	
Projectfase	Ontwerpfase																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	Alle verkeersgerelateerde milieu- en gezondheidseffecten																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	De gezondheidseffecten als gevolg van wonen langs drukke wegen kunnen ernstig zijn, met name voor gevoelige groepen.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	De effecten zijn vooral van toepassing in de eerste zones langs drukke wegen of andere infrastructuur.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	URBIS is weliswaar een erg goed reken- en vergelijkingsmodel, maar wordt zelden ingekocht vanwege tijdsbeslag en hoge kosten																
Bewijs werking instrument	+	URBIS is een wetenschappelijk gefundeerd instrument.																
Uitvoerder	TNO – kwaliteit leefomgeving, in opdracht van een gemeente (stedenbouw, verkeer, milieu). Milieudienst of verkeersafdeling zelf, met aangeschafte modules.																	
Kosten	Hoog																	
Doorlooptijd	Vanwege degelijkheid en gedetailleerdheid kost de toepassing van het instrument relatief veel tijd.																	
Bron	TNO (Delft), 2000.																	
Informatie	TNO Delft, tel. 015 – 269 69 00, www.tno.nl/urbis .																	

Titel	Veiligheidseffectrapportage VER																	
Korte beschrijving	In het algemeen wordt er vrijwillig voor een VER gekozen, parallel aan de ontwikkeling van plannen met groot schaalniveau, of plannen waarin een sterke relatie met fysieke en/of sociale veiligheid (en dus met verschillende aspecten van gezondheid) wordt gelegd. Het meest ideaal is het om een VER parallel te laten lopen aan het hele planproces, vanaf het initiatief en de inventarisatiefase (startnotitie), bij het voorlopig ontwerp, tot aan het definitief ontwerp. Een VER levert een extra kwaliteitsinsteek in het proces, waarin steeds wordt gemotiveerd waarom en voor welke risico's of doelgroepen extra aandacht relevant is, en welke concrete maatregelen kunnen bijdragen aan meer veiligheid. In het geval van meerdere ontwerpvarianten, kunnen deze met elkaar worden vergeleken op veiligheidsaspecten. Tijdige aandacht voor veiligheid, in de beleids- en planfasen, voorkomt dat er in de uitvoerings- en gebruiksfase nog onvoorziene veiligheidproblemen optreden, met alle kosten vandien.																	
Sector	Alle; Bijvoorbeeld stations, tunnels, knooppunten van autowegen, energiecentrales, grote buitensportcentra/ evenemententerreinen, opvangvoorzieningen, winkelcentra e.a.																	
Schaalniveau	Regio, gemeente, wijk. Tracé, Plangebied/locatie																	
Projectfase	Definitiefase, Ontwerpfase																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
[Deel]aspecten	Verkeersongevallen, Ongevallen als gevolg van explosies, brand of gebouwschade, Vrijkomen gevaarlijke stoffen, Brand, Terroristische aanslagen, Criminaliteit, Overlast, Vluchtmogelijkheden, Toezicht, Veiligheidsbeleving.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Overwegend staat centraal het behoud van lijf en ledenen, zowel in lichamelijke (letterlijke) als geestelijke zin.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Een VER wordt meestal gedaan voor een groot project, en met name projecten waar sprake is van samenkomst van veel mensen.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	De resultaten van een VER zijn concreet en kunnen snel in een planproces worden ingebracht. Draagvlak is er niet altijd voor.																
Bewijs werking instrument	+	Er is geen wetenschappelijk bewijs voor de methode, maar er zijn veel uitgebreide geschriften van uiteenlopende effectenstudies.																
Uitvoerder	Gemeentelijk of 'extern' ingenieursbureau, samen met Brandweer en andere hulpdiensten, in nauwe samenwerking met opdrachtgevende overheden en bedrijven (bijvoorbeeld Prorail, OV-bedrijven, Ministeries van V&W en BiZa).																	
Kosten	Zeer afhankelijk van reikwijdte (onderwerpen die van toepassing zijn en ernst van de risico's ervan), duur van planproces en aantal toetsmomenten.																	
Doorlooptijd	Een VER-werkgroep bestaat al gauw enkele jaren. Het uitvoeren van een VER als tussentijdse toets neemt enkele weken in beslag.																	
Bron	Handleiding VER is opgesteld door Berenschot, in opdracht van vijf regionale brandweerkorpsen, met steun van het Ministerie van BiZa, 2000.																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • Handleiding VER is te downloaden van www.ilv.nl (zie Kwaliteitsregelingen) van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, tel. Servicedesk 030 – 751 67 77. • Voorbeelden: VER voetbalstadion ADO Den Haag (2002), VER Rotterdam Centraal – Toets Definitief Ontwerp OVT, april 2007. 																	

Titel	Verkeers-Prestatie op Locatie VPL																	
Korte beschrijving	Met de methode 'Verkeersprestatie op locatie' kunnen gemeentes zich bij stedelijke ontwikkeling richten op het meest energiezuinige en anderszins milieuvriendelijke vervoer. De methode is door SenterNovem ontwikkeld om de nadelige milieu-effecten van verkeer te beperken, zowel ter bescherming van het milieu / het klimaat en fossiele energievoorraden op hoog schaalniveau, als ter bescherming van een gezond leefmilieu in het gebied waarop een plan van toepassing is. Het stimuleren van langzaam verkeer betekent overigens dat mensen meer bewegen, met gunstige gezondheidseffecten. In een VPL-traject worden langzaam (ongemotoriseerd) verkeer en openbaar vervoer bevorderd, en autoverkeer ontmoedigd. De stimulering van langzaam verkeer bestaat uit een combinatie van korte routes en aantrekkelijkheid van routes. De ontmoediging van autoverkeer zal als eerste gericht zijn op het vermijden van autogebruik voor korte ritten binnen de wijk en binnen de gemeente. De methode is vooral van toepassing bij de ontwikkeling van nieuwe gebieden, of bij herstructurering in bestaande gebieden. Verschillende varianten voor de afwikkeling van verkeer kunnen met elkaar worden vergeleken. Een belangrijk aspect van het doorlopen van een VPL-traject is de betrokkenheid van bewoners, gemeente-ambtenaren, bestuurders, mensen van vervoersbedrijven en van maatschappelijke organisaties. Zo kan er rekening gehouden worden met alle belangen, en wordt tegelijkertijd verantwoordelijkheidsgevoel voor de verkeerssituatie opgebouwd.																	
Sector	Stedenbouw, GWW-bouw																	
Schaalniveau	Van stadsdeel tot straat. Meestal: wijk																	
Projectfase	Inventarisatie-, definitie- en ontwerpfasen.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
(Deel)aspecten	Naast de milieu-aspecten Energie, Luchtkwaliteit (inclusief geur) en Geluidhinder door verkeer, richt de methode zich ook op de gebruiks- en belevingswaarden in een gebied, waarmee aan bod komen: groen, water, beperken van barrières en wachttijden, veiligheid, fietsenstalling, parkeren.																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	De link met allerlei aspecten van gezondheid is goed aanwijsbaar, in het bijzonder voor kinderen. Het betreft effecten van wisselend belang.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Wijk, stadsdeel.																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	In praktijk blijkt regelmatig dat de hoofdwegenstructuur en andere layout van een wijk worden bepaald door andere 'wetten'.																
Bewijs werking instrument	+	De VPL is gedurende meerdere jaren op diverse plaatsen uitgevoerd.																
Uitvoerder	Stedenbouwkundige, verkeerskundige, eventueel met ondersteuning vanuit SenterNovem.																	
Kosten	Extra tijdsbesteding, zou kunnen passen binnen formatie of binnen functie in een planteam.																	
Doorlooptijd	Enkele weken tot enkele maanden.																	
Bron	SenterNovem, Utrecht, 1998.																	
Informatie	<ul style="list-style-type: none"> • De kortste weg naar energiebesparing in verkeer en vervoer door ruimtelijke ordening – ruimtelijke planning voor een duurzaam verkeers- en vervoerssysteem. Novem en Videm Communicatie, Den Haag, 1998. • Informatie over de methode, ook over gemeentes/plangebieden waar de methode is toegepast: via www.duurzaambouwen.senternovem.nl. 																	

Titel	Wijkstreefbeelden																	
Korte beschrijving	<p>Een wijkstreefbeeld vormt een denkkader voor ideeën over bepaalde kwaliteiten op bepaalde plekken en met bepaalde aanpakplannen, die samen een indicator worden genoemd. Een wijkstreefbeeld gaat verder dan wat wettelijk is, en ook verder dan het algemeen geldende gemeentelijke beleid voor wijken en de buitenruimte. In een rapportage worden per indicator deze ambitieniveaus (wettelijk, 'basis' en streefwaarde) naast elkaar gezet, waarbij wordt aangegeven welke concrete acties nodig zijn om de basis- en de streefkwiteit te realiseren.</p> <p>De wijkstreefbeelden komen tot stand via een gebiedsgerichte aanpak, met een degelijke inventarisatie van het gebied (via andere methodes), en met behulp van participatie en 'onderhandeling' door allerlei belanghebbenden en professionals. Voor bewoners is deze invloedsmogelijkheid al een gezondheidsbevorderende factor op zich. De beoogde kwaliteiten kunnen in theorie over alles gaan, inclusief gezondheidsonderwerpen, maar in de Nederlandse praktijk is het principe vooral toegepast voor milieu/duurzaamheid en milieuhygiene. De wijkstreefbeelden, eenmaal getoetst aan andere ruimtelijke ontwikkelingen, zouden kunnen worden opgenomen in wijkontwikkelingsplannen, uitvoeringsprogramma's en in de jaarbegroting. Het is denkbaar het wijkstreefbeeld te verankeren in bijvoorbeeld het Bestemmingsplan, maar dat is onder die titel nooit gebeurd.</p>																	
Sector	GWW-bouw en stedenbouw, ook woningbouw																	
Schaalniveau	Wijk/buurt																	
Projectfase	Definitie- en ontwerpfasen. Ook gebruiks- en onderhoudsfase en vervolgens weer initiatiefase.																	
Thema's	RU	FL	MO	TO	VE	SI	VO	LU	KL	GE	ST	LZ	FF	BO	WA	EN	MA	AF
[Deel]aspecten	<p>Zoals eerder toegepast zijn wijkstreefbeelden als eerste gericht op duurzame wijkrichting en duurzaam bouwen, maar heel veel andere thema's en aspecten kunnen erin worden opgenomen, naar wens van betrokkenen. Van invloed op gezondheid zijn bijvoorbeeld: verbeteringen aan kwaliteit oppervlaktewater, afvalinzameling, fietsverbindingen</p>																	
Ernst beoogde gezondh.effecten	Range	Streven naar milieukwaliteiten levert niet altijd (grote) gezondheids-effecten op, maar het is mogelijk daar juist op te focussen.																
Schaal beoogde gezondh.effecten	+ / ++	Afhankelijk van de grootte van de wijk en het aantal bewoners																
Beïnvloed.kans instrument	0 / +	Het vastleggen van een overeengekomen streefbeeld (na studie en discussie) ligt erg dichtbij het leveren van de concrete prestatie.																
Bewijs werking instrument	+	Er zijn diverse voorbeelden en rapportages beschikbaar, maar er is geen sprake van een wetenschappelijke onderbouwing of analyse.																
Uitvoerder	Beleids- en communicatiemedewerkers Milieu. In geval van insteek op gezondheidskwaliteit: beleidsmedewerkers Gezondheid, Welzijn, Sport/Recreatie, Onderwijs. Altijd in samenwerking met beleidsmedewerkers en ontwerpers stads- en wijkontwikkeling.																	
Kosten	De uitwerking kost tijd, maar kan gezien worden als beleidswerk binnen formatie van de gemeente, dat in het kader van wijkontwikkeling toch zou moeten plaatsvinden.																	
Doorlooptijd	Enkele maanden, inclusief bijeenkomsten met bewoners en andere belanghebbenden.																	

Titel	Wijkstreefbeelden
Bron	Niemand is de eigenaar van het principe 'wijkstreefbeelden'. De milieudienst van de gemeente Groningen introduceerde in 2001 wijkstreefbeelden voor meerdere wijken, met name gericht op milieukwaliteiten.
Informatie	<ul style="list-style-type: none">• Het principe van wijkstreefbeelden staat toegelicht in het Instrumentenpalet duurzaam bouwen op de website www.duurzaambouwen.senternovem.nl.• Het is mét enkele voorbeelden opgenomen in het "Kennisboek Milieu in Stedelijke Vernieuwing", opgesteld door De Straat Milieu-adviseurs in opdracht van het Ministerie van VROM, 2002.• De Milieudienst van de gemeente Groningen heeft de methode veelvuldig toegepast, voor veel wijken.

5. Instrumentenoverzicht

[MW 28-10-07: Op de volgende twee bladzijden staan twee overzichten, die nog moeten worden vormgegeven. Idee is om nog een schema toe te voegen waarin voor alle instrumenten wordt aangegeven in welke fase het van toepassing is. De betekenis van de aangegeven X en O is als volgt.]

- (X) Expliciet onderwerp / sterke relatie / grote beïnvloedingsmogelijkheden
- (O) Afgeleid of impliciet onderwerp / enige relatie / wordt gedeeltelijk beïnvloed

Vergelijking van instrumenten op hun thematiek van de fysiekeomgeving																		
Instrumenten	Thema's																	
	Tijd, ruimtegebr. en maatv.	Veranderbaarheid	Mobiliteit	Toegankelijkheid	Veiligheid	Sfeer en Identiteit	Vormgebruik	Lucht	Thermisch comfort	Geluid	Straling	Licht en Zicht	Landschap, flora en fauna	Bodem	Water	Energie	Constgr. en materialen	Afval
Beoordelingskader Gezondheid en Milieu			0	0			X		X	X	0	0	0	0				
Conceptueel ontwikkelen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DuurzaamheidsProfiel van een Locatie DPL	X	0	X		X	0		0		X		0	0	0	X	X	X	0
Gezondheidseffectscreening GES Stad & Milieu			0		0			X		X	0			0				
Gezondheidsmodule bij de m.e.r. of SMB			X	X	X			X		X	X		0	0	X			0
GreenCalc+	X		X												X	X	X	
Handleiding bewegingsbevorderende en veilige wijken	0		0	X	X	0		0	0	0		X	X	0	0		0	0
Handreiking Milieukwaliteit in de Leefomgeving MILO	X		X		0			X		X			X	X	X	X		
Health Impact Assessment HIA / GES (uitgebreid)	0	0	0	0	X	0	0	X	0	X	X	0	X	X	X	0	X	X
Kinder Straat Scan KISS (3.0)	X		X	X	X	X						X	0					0
Kosten van Duurzame Uitbreidingsplannen KODUP	X	0	X					0		X			X	X	X	X		
Leefbaarheidsmonitor LEMON	0				0	0		0	0	0		0	0					0
Lokale Geluids- en Omgevingsplannen LOGO	X		X		X	X		X	0	X			X	X	X	0		
Milieu in Ruimtelijke Plannen MIRUP	X		X		0	0		X		X			X	X	X	X		
Milieu maximalisatiemethode MMM	X		X		0			0	0	0		0	X	X	X	X	X	X
Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw NPDB – S	X	X	X	0	0	X	X	X	X	X	0	X	X	X	X	X	X	X
Normering Buitenspeelruimte (Rotterdam)	0		0	0	0	0		0	0	0		0	0	0				0
PPP-tool	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
R. O. en Milieu Beleids-ontwerp ROMBO (Den Haag)	X		X		0			X	0	X	0	0	X	0	X	X	0	0
Sterrenmethode voor duurzaam en gezond bouwen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Urbis: instrument voor lokale milieuverkenning	0		X		X			X		X	0							
Veiligheidseffectrapportage VER	0			0	X	0		0			0	X					0	0
VerkeersPrestatie op Locatie VPL	0		X	0	X			X		X		0				X		
Wijkstreefbeelden	0		0		0	0		X	0	X	0	0	X	X	X	X	0	0

Relatie instrument - gezondheidsaspecten												
Instrumenten	Gezondheideffecten											
	Vermijden, beperken of verzachten									Bevorderen		
	overgewicht en diabetes	hart- en vaatziekten	long- en luchtwegziekten	bewegingsbeperkingen	ongevallen/blessures	waarnemingsbeperkingen	depressie/angststoornissen	verstoring, stress, burnout	sociale en relatieproblemen	lichamelijke conditie	sociale contacten	persoonlijke ontwikkeling
Beoordelingskader Gezondheid en Milieu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Conceptueel ontwikkelen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DuurzaamheidsProfiel van een Locatie DPL			X	0	0			X		0	0	
Gezondheidseffectscreening GES Stad & Milieu		X	X		X			0		0		
Gezondheidsmodule bij de m.e.r. of SMB	0	X	X	0	X		0	X		X	0	0
GreenCalc+	0		X				0	0		0		
Handleiding bewegingsbevorderende en veilige wijken	X	X	0	X	X	X	0	0	0	X	X	X
Handleiding Milieukwaliteit in de Leefomgeving MILO		0	X		0			X		X	0	
Health Impact Assessment HIA / GES (uitgebreid)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kinder Straat Scan KISS (3.0)	X	X	X	X	X	0	0	X	X	X	X	X
Kosten van Duurzame Uitbreidingsplannen KODUP		0	X		0			X		0		
Leefbaarheidsmonitor LEMON			0	0	X	0	0	X	X	0	X	0
Lokale Geluids- en Omgevingsplannen LOGO	0	X	X	0	0		0	X	0	0	0	0
Milieu in Ruimtelijke Plannen MIRUP			0				0	X		0		
Milieu maximalisatiemethode MMM	0	0	0				0	X		0	0	0
Nationaal Pakket Duurzame Stedenbouw NPDB - S	0	0	0	0	0	0	0	X	0	0	0	0
Normering Buitenspeelruimte (Rotterdam)	X	0	X	0	X	0	X	X	X	X	X	X
PPP-tool	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
R. O. en Milieu Beleids-ontwerp ROMBO (Den Haag)	0	0	0	0	0		0	X	0	X	0	0
Sterrenmethode voor duurzaam en gezond bouwen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Urbis: instrument voor lokale milieuverkenning	0	X	X	0	X			X		0		0
Veiligheidseffectrapportage VER	0	0	0	X	X	X	0	X	0		0	0
VerkeersPrestatie op Locatie VPL	X	X	X	0	X	0	0	X		X	0	
Wijkstreefbeelden	0	0	0	0	0		0	X	0	X	0	0

Colofon

Dit document is opgesteld in opdracht van

Ministerie VROM, directoraat Milieu

VROM referentie IKC 20833

door GGD Rotterdam-Rijnmond, cluster Milieu & Hygiëne

Postbus 70032
3000 LP Rotterdam
Tel. 010 – 433 98 94

De stellers van deze rapportage juichen het toe als de informatie wordt gebruikt bij beleidstrajecten of ontwikkelingsprojecten. Echter, bij het overnemen van tekstdelen wordt wel verwacht dat u een verwijzing naar deze brochure of de oorspronkelijk bron van informatie opneemt.

Den Haag / Rotterdam, (versie) 31 januari 2008

Dit is een publicatie van: **Ministerie van VROM**
→ Rijnstraat 8 → 2515 XP Den Haag → www.vrom.nl

Ministerie van VROM →

staat voor ruimte, milieu, wonen, wijken en integratie. Beleid maken, uitvoeren en handhaven.

Nederland is klein. Denk groot.

